

גליון מיוחד
לקראת יומא דהילולא
זיך כסלו תשע"ט לפ"ק

פה וויליאמסבורג יצ"ו

ב"ה

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

גליוני שמן למאור

שיחות קודש

כי ברוך הוא

לקט ענינים וסיפורים מאת

כ"ק מרן אדמו"ר

רבי ברוך יהושע ירחמיאל זצלללה"ה

אבדק"ק מונקאטש

כפי ששומענו מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

במשך השנים תשע"ה - תשע"ח לפ"ק

מהדורא בלתי מוגה

הוצאת אור מקד"ם

לקראת יומא דהילולא ז"ך כסלו תשע"ט לפ"ק

בנשיאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

ב"ה

הוצאת

אור מקד"ם

בנשיאות כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

Ohr Mekedem

183 Wilson Street #125

Brooklyn, NY 11211

347-450-3077

כל הזכויות שמורות

מהדורא בלתי מוגה

מודעה ובקשה-

כל מי שיש לו באמתחתו רשימות דברי תורה, או איזה סיפור והנהגה ששמע מפיו כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, או שיש לו איזה חוספות והערות על כל עניני הגליון.

וכן מי שרוצה להשתתף בהוצאות הגליון לרגל שמחה או לע"ז

נא להתקשר עם הר"ר מאיר בער גליק הי"ו

347.598.0381

הרוצה לקבל הגליון

מודי שבוע בשבוע ע"י אימייל ניתן

לשלוח בקשה אל

TorasDinov@Gmail.com

או לצלצל 347-450-3077

גליון זו נתנדב

לעילוי נשמת

הר"ר יוסף ב"ר חיים ז"ל
ראטשטיין

מתלמידי כ"ק אדמו"ר בעל ההילולא זצ"ל

נפטר ט' סיון תשע"ח לפ"ק

ת.נ.צ.ב.ה.

שיחות קודש

ששמענו מאת

כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

כי ברוך הוא

פארציווא, בזה הלשון: 'לא אמנע מלהודיע לבנינו אחרינו, שפעם אחת הייתי לבד אצל אבא מארי הקדוש זי"ע [מפארציווא], והיה אחרי נטילת ידיו הקדושות שהיה נוהג בהם כמה פעמים ביום, והיה מעמיק במחשבותיו מאוד, והיה עומד על יד החלון ומסתכל החוצה, ופתאום הפנה פניו אלי, ואמר, דע לך שזקנינו הגה"ק היהודי [הקדוש מפרשיסחא] אמר פעם, שלפניו היו ארבעים דורות זה אחר זה בעלי רוח הקודש, והוא בתפילתו זכה עוד לארבעה דורות שישרה עליהם רוח הקודש הזה, (ואבא [הרה"ק מפארציווא] ז"ל היה הדור הרביעי של היהודי הקדוש), ואז פנה אלי אבא מארי ואמר, הנה מעכשיו הדבר תלוי בך.

כ"ק אאמו"ר זצ"ל נולד ביום ו' תשרי שנת תרע"ה לפ"ק בעיר פארציווא שבפולין, לאביו זקיה"ק רבי נתן דוד זי"ע מרא דמתא, בן זקיה"ק רבי יצחק יעקב מביאלא זי"ע בעל דברי בינה, בן זקיה"ק רבי נתן דוד משידלובצא זי"ע, בן זקיה"ק רבי ירחמיאל מפרשיסחא זי"ע, בן זקיה"ק רבי יעקב יצחק זי"ע המכונה 'היהודי הקדוש' מפרשיסחא, מייסד דרך החסידות בפולין, דור עשירי בן אחר בן לרבינו בצלאל אשכנזי זי"ע, רבו בנגלה של מרן האר"י הק' זי"ע, ואשר נודע על שם ספרו שיטה מקובצת על הש"ס.

כתב כ"ק אאמו"ר זצ"ל במאמר מעלת היוחסין שכתב כהקדמה למגילת היוחסין לבית

התיישב בכפר הנקרא 'רציצע'.
 וכשחזר לפולין אחרי שעברו ימי
 הזעם, התיישב בעיר שעדליץ, אשר
 נהג זקיה"ק מפארציווא זי"ע
 לכתוב את שם המקום 'שידלץ',
 אשר בזה התייבה רמוז 'צל שד-י'.
 שם נטע זקיה"ק מפארציווא זי"ע
 את חצרו מחדש, ונהרו אליו מכל
 רחבי ארץ פולין, והיו בפולין לערך
 ארבעים פארציווא'ער שטיבלעך.
 וכאשר באו לרבם בשידלץ, ראו
 את הילד 'ברוך' יהושע ירחמיאל'
 מצוין במעלותיו וכשרונותיו, וידע
 בעל פה הרבה מסכתות הש"ס,
 וכולם אמרו כי 'זרע בר"ך השם'
 הוא. בימי חורפו היו אומרים עליו,
 שאינו יכול להחזיק עצמו בלא
 החבל, כי היה קושר עצמו אל
 הכסא, ללמוד בלי הרף יומם ולילה.

גם אא"ז [רביה"ק בעל מנחת אלעזר]
 זי"ע שמע מזה, ונסע לפולין
 להיפגש עם הילד, ואחר שראה
 עין בעין חריפותו והבנתו
 בלימודים, ושברוחו פי שנים
 בתורה ויראת שמים, החליט לגמור
 השידוך עם אמי מורתי ז"ל בהיותו
 רק בן י"א שנה. [עיי' תולדות רבינו
 (אות קנב) 'רבינו תהה על קנקנו, ופתח לו
 גמרא ותוספות, ואמר לו דבר מחודד ועמוק
 על ענין הלז, וצוה להנער לחזור לו על
 החידוד, והוא חזר ואמר, גם כתב מיד על
 הנייר כל החידוש, אז אמר רבינו, דין הניין

שמו של כ"ק אאמו"ר זצ"ל היה
 'ברוך' יהושע ירחמיאל',
 השם 'יהושע' נקרא על שם זקיה"ק
 רבי יהושע מאוסטרובא זי"ע בעל
 תולדות אדם, השם 'ירחמיאל'
 נקרא על שם זקיה"ק רבי ירחמיאל
 מפרשיסחא זי"ע. והנה על השם
 'ברוך' יש שני צדדים אחר מי נקרא,
 מאז ומעולם שמעתי שזה על שם
 זקיה"ק רבי ברוך מגארליץ זי"ע
 [הרה"ק מפארציווא זי"ע היה חתן הרה"ק
 רבי משה ליב מסטריזוב זי"ע, חתן הרה"ק
 מגארליץ זי"ע], ברם היה עוד סבא
 ששמו היה 'ברוך', כי זקיה"ק בעל
 דברי בינה מביאלא זי"ע היה חתן
 הרה"ק רבי יהושע מאוסטרובא
 זי"ע, שהיה בנו של הרה"ק רבי
 שלמה ליב מלענטשנא זי"ע, ואביו
 של הרה"ק מלענטשנא זי"ע היה
 שמו הרה"ק רבי ברוך זי"ע. ויתכן
 לומר, שאבי נקרא על שמו. וסברא
 הוא, שהרי שני שמותיו האחרים
 המה מצד אביו, ולכאורה גם השם
 'ברוך' הוא מצד אביו. אבל גם יש
 לומר, שכיון שנתנו לו 'יהושע
 ירחמיאל' מצד אביו, נתנו לו שם
 אחד מצד אמו, ולא נתברר הדבר
 לאשורו, ונשאר בספק.

**בהיותו בן שלשה חדשים, פרצה
 מלחמת העולם הראשונה,
 והוצרך אביו לברוח לרוסלאנד, שם**

שנים. כ"ק אאמו"ר זצ"ל סיפר, שהיה בבית אביו בכל חדר מורה שעות על הקיר, כי היה דייקן גדול בזמנים, וכל המורה שעות פסקו מלילך בדיוק בעת פטירתו.

זקיה"ק מפארציווא זי"ע השאיר בביתו יתומים קטנים, ואבל כבד נפל על משפחתו וכל חסידיו. גם אא"ז זי"ע השתתף בצערם, ונסע ממנוקאטש לנחם את האבלים, [עיין תולדות רבינו, אות קסן]. וסיפר אחי כ"ק מרן אדמו"ר ממנוקאטש שליט"א, כי בעת ניחום האבלים אמר אז אא"ז זי"ע, כי בפטירת אברהם אבינו נאמר (בראשית כה, יא) 'ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק בנו', ופירש רש"י (ד"ה ויהי) 'נחמו תנחומי אבלים', ופירש אא"ז זי"ע, מהו הברכה שאמר הקב"ה ליצחק אבינו בעת ניחום אבלים, היינו שאמר לו, שעד עכשיו היה אברהם אבינו אביך, אבל מעכשיו אני יהיה אביך, וזהו 'ויברך אלקים את יצחק', ומה היה הברכה, 'בנו', שמעכשיו יהיה יצחק אבינו בנו של הקב"ה כביכול. ואז אמר אא"ז זי"ע לכ"ק אאמו"ר זצ"ל, שעכשיו שאבדה אבידה גדולה בפטירת אביו הקדוש זי"ע, מעכשיו יהיה הוא אביו.

לי, בני אתה אני היום ילדתיך, כי מצא את שאהבה נפשו, ובא לביתו שבע רצון].

פלא גדול נודע לאא"ז זי"ע אחר ארוסי בתו, כי בשנת תרע"ד לפ"ק קיבל אגרת מאת חותנו זקיה"ק רבי יעקב משה מקאמאנא זי"ע, שכתב שם בתוך הדברים, שבלילה ההוא שכותב את האגרת, נפקדה בתו הרבנית הצדיקת רחל פערל ז"ל, מחברתו הטהורה של אא"ז זי"ע, אחר הרבה שנים שלא ילדה. והנה אמי מורתי ז"ל נולדה בשנת תרע"ה לפ"ק.

האגרת ההיא מלאה סודות ורזין דרזין [עיין סדר מסעות ירושלים, מאמר נותן בים דרך, אות ד], ותאריך האגרת נכתב 'ביום ה' לסדר כי ברוך הוא', ומעולם תמה אא"ז זי"ע מה כיון חותנו זי"ע לרמוז בזה הפסוק, עד שנתארסה בתו אמי מורתי ז"ל עם כ"ק אאמו"ר זצ"ל, הבינו שכיוון ברוח קדשו בזה לחתנה, כי ארבעים יום קודם יצירת הולד מכריזים בת פלוני לפלוני [עיין תוס' הרא"ש סוטה ב, א ד"ה קודם, שמכריזין גם לנקה].

ביום ז' שבט תר"צ לפ"ק, נסתלק זקיה"ק מפארציווא זי"ע לחיי עולם הבא, בהיותו בן ס"ב

העגיפטי (בווין ובטריעסט) אינו נותן עבור בגבולו למי שיש לו תעודת מסע ממדינה הנזכר, ולא הועילו רובי ההשתדלות מכמה צדדים, גם על ידי שרים גבוהים, וזיל הכא קמדחי ליה, אף שלא היה נצרך כי אם דרך העברה בעל (דורכרייזע וויזום) על יד אלכסנדריא וארץ מצרים, ועל דבר זה נצטער אותו צדיק רבינו שליט"א למאור (וכמעט אין ולא רפיא בדיה כל עיקר הנסיעה עתה, אם לא יוכל המיועד להיות חתנו החביב כבבת עינו, לעלות אתנו יחדיו, ושלא לעזוב אותו ח"ו באם הדרך), ומכל אלה רבת שבעה לה נפשינו]. בארץ הקודש לקחו עמו אא"ז זי"ע אל הסבא קדישא זי"ע, בהמעמד הגדול והקדוש בפגישת שני צדיקי הדור, ואז עמד הסבא קדישא זי"ע ונשקו על מצחו, והכריז 'אלוקים יחנך בני'.

שמחת אא"ז זי"ע בעת החתונה הגדולה לבתו היחידה אמי מורתי ז"ל, עב"ג כ"ק אאמו"ר זצ"ל לא יתואר בחרט עלי גליין, וכמו שספרו עדי ראה, שמי שלא ראה שמחה זו, לא ראה שמחה מימיו [עיין תולדות רבינו, אות קעב-קפ], אבל ראו והתבוננו עניויות אא"ז זי"ע, שכל הכיבודים חילק לאורחים, ולא לקח גם ברכה אחת עבורו, אף שהיתה זו בתו היחידה.

בעיר שידלץ, היתה ישיבה שהקים זקיה"ק מפארציווא זי"ע לבחורים מהעיר וסביבותיה, ועם פטירת זקיה"ק מפארציווא זי"ע, נתמנה כ"ק אאמו"ר זצ"ל להיות ראש הישיבה, והגיד שיעוריו בהיותו רק כבן ט"ו שנה. ומזה שעסק אז בהנהלת ישיבה, הרויח אחר כן בהנהגת הישיבה רבתי במונקאטש, כי הרבה דברים קשים הצריכים תשומת לב מרובה, כבר ידע איך לנהלם. ואז בן ט"ו שנה, נסמך בהוראת יורה יורה ידין ידין על ידי ועד הרבנים בעיר הבירה ווארשא.

בשנת תר"צ לפ"ק, היה מסע הקודש של אא"ז זי"ע לארץ הקודש, להיפגש עם הסבא קדישא הרה"ק רבי שלמה אליעזר אלפאנדרי זי"ע, וגם כ"ק אאמו"ר זי"ע בהיותו חתן, זכה להיות בין הנוסעים, [עיין מסעות ירושלים (מאמר הלוח ונסוע, אות ד) 'באנו לעיר טריעסט ערך שעה תשע בבוקר יום חמישי ה'נ"ל, ג' אייר, הגביר הנכבד ווה"ס וכו' מ"ה אברהם קאשיטצקי נ"י הביאנו חדריו לכבודו של אדמו"ר שליט"א, וכל היום ההוא ולמחרתו ביום וערב שבת קודש, היה לנו עמל ויגיעה רבה, להשתדל אודות השגת וויזום העגיפטי עבור החתן של אדמו"ר, שאנחנו כלנו השגנו לנכון זולתו, יען שהוא יליד פולין, והקאנזול

הגאון רבי נטע שלמה שליסעל זצ"ל דומ"ץ במונקאטש, והרבה פעמים בשעת השיעור האריכו ביניהם אא"ז זי"ע וכ"ק אאמו"ר זצ"ל בחדוותא דשמעתתא, והיה זה לאא"ז זי"ע לנחת ולעונג, בבחינת 'אם חכם בני ישמח לבי גם אני'.

סיפר הרה"ג ר' שמחה יוסף וואלטער זצ"ל, שבהרבה מקומות במדינה, כשהיה דין תורה מסובך שלא מצאו עצה, קראו לאברך הצעיר כ"ק אאמו"ר זצ"ל שיבא אליהם, כי נודע בגאונותו ובפקחותו, והיו בטוחים שעל ידו הכל על מקומו יבא בשלום.

הרבה פעמים כשבאו לפני אא"ז זי"ע גאונים וצדיקים לבקרו, היה אומר להם, אם רצונך ליהנות, לך נא דבר עם חתני, כי הוא יודע השלשה בבות כמו שאתה יודע 'אשרי'.

גם כמה פעמים כשבאו לאא"ז זי"ע בשאלות, בשעה שהיה טרוד, שלחם לחתנו כבנו. ובעניני יורה דעה בשאלות החמורות, היה כ"ק אאמו"ר זצ"ל דיין קבוע למונקאטש וגלילותיה. והעיד

כאשר עמד אא"ז זי"ע תחת חופת כ"ק אאמו"ר זצ"ל, הכריז בקול רם 'עבדו רבנן שלמא בהדיהו', כי אמי מורתי ז"ל היתה נכדת זקיה"ק מראפשיץ זי"ע, וכ"ק אאמו"ר זצ"ל היה נכד זקיה"ק מלענטשנא זי"ע, שכידוע היה חילוקי דיעות ביניהם בדרך החסידות, ואא"ז רביה"ק בעל בני יששכר זי"ע היה ממוצע ביניהם, והנה עתה נעשו הצדיקים מראפשיץ ולענטשנא, מחותנים על ידי הממוצע אא"ז רביה"ק בעל בני יששכר זי"ע, ששניהם היו נכדיו [הרה"ק מפארציווא זי"ע, היה חתן הרה"ק רבי משה ליב מסטריזוב זי"ע, בנו של רביה"ק בעל שם שלמה זי"ע, בנו של רביה"ק בעל יודעי בינה זי"ע, בנו של רביה"ק בעל בני יששכר זי"ע. ועיין תולדות רבינו, אות קעט, בהגהות].

מאוד היה אא"ז זי"ע מתפאר בחתנו כ"ק אאמו"ר זצ"ל, ואהב מאד להשתעשע עמו בשיחות דברי תורה, ונהנה מאד מגודל חריפותו. גם בשעת שיעוריו של אא"ז זי"ע בישיבה, אשר כידוע לא כל אחד היה יכול להבין אותם מחמת רוב עומקם, וכ"ק אאמו"ר זצ"ל ישב בשעת השיעורים לימינו של אא"ז זי"ע, ולשמאלו ישב

הרה"ח ר' ליפא געליס ז"ל, שאא"ז זי"ע אמר ברוב ענוותנותו, 'חתני יודע יורה דעה יותר טוב ממני'. וראוי לציין, שהרה"ג ר' אברהם בער יאזעפאוויטש שליט"א דומ"צ מונקאטש וויליאמסבורג סיפר, ששמע מאת הרה"ח ר' חיים בער ז"ל משב"ק, שאא"ז זי"ע היה גומר בכל חודש וחודש את שולחן ערוך יורה דעה.

בשבת האחרונה לימי חייו של אא"ז זי"ע, בליל שבת קודש, קרא לפניו חתנו כבנו כ"ק אאמו"ר זצ"ל, ואמר לו 'לא ימושו מפ"ך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך מעתה ועד עולם' (ישעיה נט, כא). וכותב כ"ק אאמו"ר זצ"ל במכתב [עיין תנובת ברוך (פתילה ה, סימן מו)] על דברים אלו, 'אותם אני שומר בקרבי, וה' יעזור לנו שיתקיימו דברים'.

בשנת תרצ"ז לפ"ק, יום המיוחס ב' סיון, נלקח המאור הגדול בוצינא קדישא אא"ז זי"ע, ואבל כבד נפל על כל ישראל, ועל חסידי מונקאטש בפרט. היתה זו אבדה שאין לה תמורה. מעמד הלזיה היה מר כלענה, וכל אחד מן המשתתפים בכה בכי תמרורים

בזעק עד לב השמים, אבל אף אחד לא הרים קולו במילי דהספידא, כאשר ציוה אא"ז זי"ע בצוואתו הקדושה (אות יא) שלא להספידו. וארון ה' טרם ישאוהו, צעק עליו חתנו כבנו כ"ק אאמו"ר זצ"ל, וישא את קולו ויבך בזעקה גדולה ומרה בדברי אא"ז רביה"ק בעל דרכי תשובה זי"ע, שאמר על אביו אא"ז רביה"ק בעל שם שלמה זי"ע, שציוה גם כן שלא להספידו, את הפסוק (תהלים לט, ג) 'נאלמתי דומיה החשיתי משוב', אבל 'כאבי נעכר'.

אחר כן ניגש הרה"ק בעל חקל יצחק מספינקא זצ"ל אל כ"ק אאמו"ר זצ"ל, ונתן לו פתקא של שמו עם פדיון, והכריז 'בית צדיקים יעמוד, יש לי זכיה להכיר את הרב הרביעי ממונקאטש'. [עיין זכרנו לחיים (עמוד כח בהגהות), בזה הלשון: 'כבוד חתנו האברך פאר מקדושים, אב בחכמה ורך בשנים, שליט"א, אשר מילא עתה מקומו ברוב מנין ורוב בנין בהסכם כולם, כדי לצאת ידי הבריות והספדא יקריה דחייה אשר אי אפשר למחול, פתח ואמר את אשר אמר כבוד זקנו אדמו"ר הקדוש מה"ר צבי הירש זל"ה על העדרת אביו אדמו"ר הרב הקדוש מה"ר שם שלמה זל"ה, אשר גם כן הניח בצוואתו הנדפס באורך בספר בית שלמה דף נט, שלא להספידו... את הפסוק בתהלים (קפיטל לט, פסוק לד)

נאלמתי דומיה החשיתי מטוב, כי מוכרח אני להחריש ושלא לספר שבחיו של אבא זל"ה, יען כי כן ציוה בצוואתו, אבל וְכֹאבִי נעכר, כי יש לי גם מזה כאב וצער, חם לבי בקרבי, כי קרבי וכליותי המה חמים ובווערים, בהגיגי תבער אש, יען כי לא אוכל לומר עליו מאומה, וגנח מכואב הלז באיזה עניני התעוררות אשר התעורר בזה את השומעים בדי והותר.].

סיפר הרה"ח ר' ירוחם שמחה פרידמאן ז"ל, שהיה נוכח בשעת מעשה, שאחרי סתימת הגולל, ורוב הציבור כבר עזבו את בית העלמין, התנפלה אמי מורתי הרבנית ז"ל על הקבר החדש בנהי ובכי, כי הרבה אנשים אמרו, הרי לדרכי תשובה היה רק בן אחד, ולבנו גם כן רק בת אחת, ולה גם כן בן אחד, וכבר עברו ג' שנים אחרי הולדת אחי הבכור הרב נתן דוד ז"ל, ובודאי לא תלד עוד, ובכתה על זה במר נפשה. ושני הצדיקים הקדושים, הרה"ק בעל חקל יצחק מספינקא זי"ע, והרה"ק בעל אור מלא מקאסאן זי"ע, ראו את כל זאת, ונגשו אליה והרגיעו אותה, ואמרו 'בתי, את יכולה כבר לילך לביתך, כי כבר נושעת'.

אחר פטירת אא"ז זי"ע עשו בחירות, מי ימלא את מקום אא"ז זי"ע כרב העיר, וכמובן בחרו כולם את כ"ק אאמו"ר זצ"ל, כאשר ציוה אא"ז זי"ע בצוואתו הקדושה (אות ד) שעל כסאו לא ישב זר. והנה כ"ק אאמו"ר זצ"ל התחיל מיד להנהיג את העיר בעוז ותעצומות, להמשיך דרכו של חותנו הקדוש זי"ע, גדר גדר, ועמד בפרץ לתקן כל דבר הצריך תיקון, ואע"פ שהוצרך לזה להקדיש מזמנו היקר. [עיין תולדות רבינו (אות רעג), וזה הלשון: 'ורבינו הניח חתנו כבנו, הלא הוא, הרב הגאון הצדיק, כליל החכמה והיראה, מורינו הרב ברוך ראבינאוויטש שליט"א, אשר נתמנה בכבוד ויקר למלאות מקומו, וברוך השם, הוא איש אשכולות, יקר המציאות, במדותיו הנעלות והנשגבות, עומד לנס עמו, לשם ולתפארת, עסקן צבורי, לוחם מלחמות ה', ושאיפתו וכל מעיינו, הוא רק להרים קרן התורה והיראה, ותופס ישיבה נכבדה, העולית בלי עין הרע, עד שלשה מאות בחורי חמד, והשפעתו רבה, לחנכם בדרך התורה והמצוה, ובשימת לב מיוחדת, להשגיח על חנוכם, לשתול על לבכם, דרך נטעי נאמנים, של אהבת תורה, ויראת שמים. יחזק ה' הטוב כחו וחילו, לשאת את הטרדה העצומה הזאת, ולהאיר בכל תפוצות הגולה, בדרכי חותנו הקדוש, ואבותיו הקדושים, עד ביאת גואל, במהרה בימינו אמן.].

פעם שמע שבעלי החנויות מאחרים לסגור חנויותיהם

בערב שבת קודש, עד קרוב לזמן הדלקת הנרות, אז לקח ערב שבת קודם חצות מרכבה, ונסע מקצה העיר ועד קצה העיר לכל החנויות, לראות שיסגרו בהקדם. וכן עשה בכל ערב שבת, אשר הוא יום שכל אחד טרוד בהכנותיו לשבת קודש, עד שראה שהדבר נתקן כהוגן, אז הלך רק לפעמים מסוימים להשגיח שלא יתרשלו.

שעליו לתקנו, וכששאלתיו פעם, למה כאשר נתמנה לרב למד את אומנות המילה, הרי היה טרוד בכל הדברים השייכים לרב העיר ובהנהגת ישיבה גדולה, ולמה לקח על עצמו עול נוסף שיכול להיעשות על ידי אחרים. אמר לי, שכשנתמנה לרב נתכבד הרבה פעמים להיות סנדק, וראה שענין המילה צריך תיקון גדול, והוא דבר קשה להזהיר כל המוהלים ולהשגיח עליהם, על כן לא התמהמה, ולמד לעצמו אומנות המילה, ואם הרב הוא מוהל בודאי כל אחד יכבדהו, וכך עשה, ונתתקן הדבר כרצונו.

שמעתי מהרה"ח ר' משה שווארץ הי"ו, ששמע מאביו הרה"ח ר' יצחק טובי"ז ז"ל, כי פעם שבת כ"ק אאמו"ר זצ"ל על שבת קודש, באיזה כפר בגלילות מונקאטש, שהיו בו הרבה שדות רחוקים, ואנשי המקום עבדו במלאכת השדה, ובערב שבת קודש מחמת איחור הזמן לשוב לביתם ללבוש בגדי שבת ולחזור להתפלל, הלכו מן השדה מיד לבית המדרש להתפלל בבגדי חול. ואחר התפילה, כשבאו לביתם קודם הסעודה לבשו בגדי שבת. ולא הוטב הדבר בעיניו של כ"ק

ברם כל נטעה, שהנהגת העיר בא לו בקל וברגל ימין, כי על כל דבר קמו אנשים להקשות שלא יצליח, כל אחד בטענותיו, וכל דבר שרצה כ"ק אאמו"ר זצ"ל לתקן בעיר עלה לו בקושי רב, אבל הוא לא נח ולא שקט, אלא לחם נגדם, ואחרי ככלות הכל נצח כרצונו. וטען בחכמתו לנגדם, חותני היה איש קדוש, וכל אחד ירא ממנו, גם כאשר ישב סגור בביתו, אבל אני אברך צעיר, וממני אינם מתייראים, לכן עלי להשגיח יותר שכל עניני העיר יהיו על צד היותר טוב, וכן עשה ונצח בדבר שבקדושה.

כשנתמנה כ"ק אאמו"ר זצ"ל לרב העיר, הרגיש אחריות מיוחדת על כל דבר הצריך תיקון

והכריזו מחאה גדולה נגד חילול שבת קודש, ולפושעים לא היה ברירה, וביטלו מעשיהם, ומאז לא ניסו כלל לעשות עוד כדבר הזה.

למרות גילו הצעיר, הצליח מאד בכל פעולותיו בסייעתא דשמיא, בצירוף כשרונותיו הנשגבות אשר ברכו ה' בהם, ולא רק הנהגת העיר לקח על צווארו, אלא גם המשכת חצר הקודש, כארי גיבור בלהט אש קודש, התחיל להשפיע ממעינו הטהור לציבור השותים בצמא את דבריו, ותורותיו בשלחן הטהור ודרשותיו עשו רושם אדיר, מרחוק ומקרוב באו לשמוע לקחו, כי היה לו פה מפיך מרגליות טובות מפז ומפנינים יקרים, ככפתור ופרח משוקדים, עד שדרשותיו היו לשם בכל הארץ.

תפילותיו קובעין ברכה בפני עצמן, ושם דבר היו בכל מקום בואו, וחסידים שהסתופפו בצלו של אא"ז זי"ע שפכו דמעות בשעת תפילותיו, ובפרט החסידים הראשונים מימי אא"ז רביה"ק בעל דרכי תשובה זי"ע, ואא"ז רביה"ק בעל שם

אאמו"ר זצ"ל, ובשבת קודש בכוקר קודם קריאת התורה דרש לפני העם דברי תוכחה שישנו ממנהגם, ואע"פ שהוא טירחה יתירה להם, כדאי היא שבת קודש לטרוח בעדה, ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, וביקש מהם שיקבלו עליהם שלא להתנהג כך עוד. ואכן משבוע הבא, שינו כל בני הכפר את מנהגם.

במונקאמיש היו ל"ע כמה פוקרים מחללי שבתות, ואא"ז זי"ע ערך מלחמה כבידה נגדם, ולא יכלו לעשות כל מה שברצונם, כי יראו ממנו מאור. אבל כאשר התחיל כ"ק אאמו"ר זצ"ל בהנהגת העיר, חשבו שהיות שהוא אברך צעיר לימים, אין צריכים לירא ממנו, ויוכלו לעשות כל מה שלבם חפץ. ובשבת קודש ערב שבועות תרצ"ח לפ"ק [שבועות היה אז ביום א'], מיד אחר שקיבל כ"ק אאמו"ר זצ"ל עול ההנהגה, פרסמו בעזות גדולה שבעצם השבת קודש ישחקו בכדור בחילול שבת בפרהסיא, אבל כ"ק אאמו"ר זצ"ל בשמעו זאת, הודיע לכל בתי מדרשות שבעיר, שיצאו כולם יחד, ויתקבצו במקום הפירצה, וכל העיר אנשים נשים וטף וכל הרבנים באו

ועדה, ובירך בקול רם ברכת 'אשר חלק מחכמתו ליראיו' בשם ומלכות.

סיפרו לי תלמידים שהיו בפתיחה הראשונה שנתן כ"ק אאמו"ר זצ"ל בישיבה רבתי דרכי תשובה, וכל דייני העיר באו לשיעור הראשון שנאמר על ידו, ובזמן ההוא התחילו את מסכת בבא קמא, וכ"ק אאמו"ר זצ"ל דרש כמה שעות על המשנה הראשונה 'ארבעה אבות נזיקין' בהיקף כל המפרשים, והיה זה מראה נשגב שנשאר חקוק בזכרונם עד עולם.

סיפר הגה"צ אב"ד שאפראן זצ"ל, שנסע הרבה פעמים אל אא"ז זי"ע להיות אצלו משובתי שבת קודש, ואחר פטירתו נסע אל ממלא מקומו כ"ק אאמו"ר זצ"ל, ובשבת הראשונה ששבת אצל כ"ק אאמו"ר זצ"ל נתפעל מאוד מהתפילות, ובפרט מעריכת השלחן בליל שבת קודש שהיה מעמד מרומם. ורצה לידע מה יעשה כ"ק אאמו"ר זצ"ל בביתו אחר עריכת השלחן, לכן כאשר נכנס כ"ק אאמו"ר זצ"ל לביתו אחר עריכת השלחן, הלך הגה"צ

שלמה זי"ע, עמדו בבית מדרש בשעת תפילותיו של כ"ק אאמו"ר זצ"ל בעת ששפך כמים לבו לפני קונו, והיו יורדין מעיניהם דמעה.

סיפרו הזקנים ההתעוררות גדולה בחג השבועות הראשון, מיד אחר פטירת אא"ז זי"ע, כאשר כ"ק אאמו"ר זצ"ל פתח פיו בברכת ההלל, שנתעוררו כל המתפללים בבית המדרש בהתרגשות גדולה מנעימת תפילותיו, ובפרט בתיבות 'אנא ה' כי אני עבדך' הקורע לבבות, אם אבן הוא נימוח. וכן בנוסח 'כתר' בנעימות והתלהבות, אשרי אוזן שומעת כל אלה.

אף שהיה כ"ק אאמו"ר זצ"ל מפורסם ברוב גאונותו עוד בימי חותנו אא"ז זי"ע, עם כל זה היה נחבא אל הכלים, ולא ידעו אשר הוא פה מפיק מרגליות טובות, ובחג השבועות הראשון בעצם השבעה, אחר הסתלקות נר ישראל אא"ז זי"ע, דרש לפני אקדמות דרשה נלהבת, מאוד עמקו מחשבותיו, עם רעיונות נשגבות, ועמדו כל העם נבהלים ומשתוממים מן המראה, כי לא ידעו שגם זה הוא ביכלתו. ואחר הדרשה עמד החסיד המרומם ר' בעריש קליטשאנובער ז"ל בפני כל עם

כלפי בחורי הישיבה, שלא תהיה כהנהגת רב לתלמיד אלא כהנהגת אב לבנו, כנודע שאא"ז זי"ע לא קרא לבחורים 'תלמיד' אלא 'מיין קינד' (עיין צוואה הקדושה, אות ב. ושי"ד), ואף שהיו בישיבה הרבה בחורים, הרגיש עצמו כאב לכל תלמיד, וכמים הפנים לפנים, הרגישו התלמידים כלפיו כבניו.

ב"ק אאמו"ר זצ"ל דאג שגם הגשמיות בישיבה יהיה על צד היותר טוב, באומרו, שאפילו המתמיד הגדול אם ילך לישון בלילה בלי שיאכל כראוי, יהא זה ניכר בלימודו ביום הבא, ואם רוצים שילמדו הבחורים כראוי, הרי זה מחייב אותנו להכין להם מזון וצידה כראוי וכיאות.

בישיבה היתה בית תבשיל, אבל היה בדחקות גדול, והוא חיזק וגידל את בית התבשיל, וסיפר הרה"ח ר' יעקב בוים ז"ל, שכ"ק אאמו"ר זצ"ל הלך הרבה פעמים לבית התבשיל וטעם מן המאכלים, להיות בטוח שהם דשנים ורעננים, שיהיו מאכלים טובים לכבוד הבחורים החשובים לומדי התורה.

משאפראן זצ"ל אל החלון, והציץ לתוך הבית, וראה שכ"ק אאמו"ר זצ"ל יושב ליד השלחן, מול ספר חובת הלבבות פתוח, ושופך נחלי דמעות. אז הבין הגה"צ משאפראן זצ"ל, שעבודת התפילה ועריכת השלחנות במדריגה גבוהה היא, ולא מאליה באה.

את הישיבה רבתי דרכי תשובה במונקאטש, שהקים אא"ז זי"ע בשנת תרפ"ב לפ"ק, על שם אביו אא"ז רביה"ק בעל דרכי תשובה זי"ע, החשיב כ"ק אאמו"ר זצ"ל כערך חשוב שלו, והיו עיניו ולבו שם כל הימים, וכל כוחו וזמנו הקדיש עבור זה, ועשה כל מה שביכולתו להגביה קרנה למעלה.

בשנת תרצ"ז לפ"ק בפטירת אא"ז זי"ע, מנתה הישיבה כמאה וחמישים תלמידים, ובתחילת הנהגתו של כ"ק אאמו"ר זצ"ל, שנעשה קל יותר לעבור גבול ממדינה למדינה, גדל מספר התלמידים, ובשנה הבאה להילולא הראשונה, כבר נכפלה ומנתה ערך שלשה מאות תלמידים.

ב"ק אאמו"ר זצ"ל המשיך דרך חותנו אא"ז זי"ע בהנהגתו

לאותו בחור מזון למשך שנה
תמימה.

כ"ק אאמו"ר זצ"ל תיקן שילמדו
בבית מדרש אחד, כי סדר
כל הישיבות היה, שנתנו שיעור
לימוד לשבוע, וכל אחד למד עם
החברותא שלו באיזה בית המדרש
בעיר שבחרו, ולשיעור או למבחן
באו כולם לבית מדרש אחד. ובימי
כ"ק אאמו"ר זצ"ל למדו כולם
בבית מדרשו שמירושת אבותינו
הקדושים, כי אמר שהלימוד
בצוותא וברוב עם מגביר חשק
התורה.

גם תיקן בבית המדרש מנורות
חדשים, מלבד הישנים שאורם
היה קלוש ביותר, עד שתלמידי
הישיבה נצרכו לפעמים ללמוד
לאור הנר, ובימים ההם לא היה
דבר קל לסדר אור, וגם היה דבר
יקר הרבה יותר מבימינו. ולא בנקל
עלה לו זאת, כי גם השטן הכניס
ראשו כמו בכל דבר שבקדושה,
ובאו אנשים וטענו, הרי אתה מסיר
האור שהאיר על פני רבינו זי"ע,
אם יכלו להשתמש בהם בימי רבינו
זי"ע למה לך כל אלה, אבל כ"ק
אאמו"ר זי"ע לא שמע לקולם,
והסביר להם בחכמתו לפי דרכם,
כי בימים ההם כשחונתי הקדוש

לא כל בחור היה יכול ליהנות
מבית התבשיל, כי תחילת
סדר הישיבה היה בשעה 5:30
בבוקר, ובשעה 5:45 סגרו
השערים, ורק מי שהיה אז בבית
המדרש הרשו לו ליהנות מבית
התבשיל, אבל מעולם לא קרה
שתלמיד שאיחר לבא נשאר רעב,
כי בכל פעם מצא כ"ק אאמו"ר
זצ"ל איזה בעל הבית מאנשי העיר
שיזמינו לביתו לאכול.

ספרו לי כמה תלמידים, שבכל
בוקר בהתחלת הסדר היה
כ"ק אאמו"ר זצ"ל עומד על פתח
הישיבה, וכמעט ולא היה בחור
שאיחר לבוא, כי פחדו מאוד
מהראיה בעלמא שנתן כ"ק
אאמו"ר זצ"ל בהיכנסו בישיבה.

סיפר הרה"ח ר' משה שווארץ
הי"ו בשם אביו הרה"ח ר'
יצחק טובי' ז"ל, כי פעם אחת
בסדר אשמורת בישיבה, כאשר
עמדו לפניו שורה ארוכה של
בחורים להבחן אצלו, היה שם
בחור אחד שעדיין לא שתה קאווע,
ונפל על הארץ והתעלף, ואמר אז
כ"ק אאמו"ר זצ"ל, שגם אם אין
שותים קאווע בבוקר לא מתעלפים,
אלא על כרחך שלא אכל ארוחת
ערב כראוי, כי לא היה מהנמנים
לאכול בבית התבשיל, וקיבל כ"ק
אאמו"ר זצ"ל על עצמו לשלם

שבת כ"ק אאמו"ר זצ"ל אצל הרה"ק רבי שלום אליעזר זי"ע, ובאו עמו כששים בחורים משיבתו במונקאטש, והם ביקשו שכ"ק אאמו"ר זצ"ל יערוך שלחנו לפני השלחן הטהור של הרה"ק רבי שלום אליעזר זי"ע, אבל הוא סירב ואמר, באתי לשבת כחסיד אצל רבו.

כ"ק אאמו"ר זצ"ל נתכבד לעבור לפני העמוד לקבלת שבת, ובשחרית שוב כבדו הרה"ק רבי שלום אליעזר זי"ע להתפלל לפני התיבה, כי שמע שהקטע מיוצר (יוצר לשבת זכור, פסקא א-ל נא) 'אם לא למעני תזכור, למענך ולמען ירושלים זכור', נאמר במונקאטש בהתעוררות גדולה עד מאוד, ואחר כן נתכבד גם להיות הבעל קורא.

סיפר הרה"ח ר' וואלף לעוו ז"ל שהיה בראצפערט על שבת זה, והנה דרכו של הרה"ק רבי שלום אליעזר זי"ע היה, לומר דברי תורה בקיצור בכמה רגעים, ולא היה מי שהבין את דברי קדשו. אחר עריכת השולחן והרה"ק רבי שלום אליעזר זי"ע כבר יצא, עמד כ"ק אאמו"ר זצ"ל על מקומו וידבר אל העם לאמר 'עכשיו אבאר לכם מה שדודי אמר פה', ואמר

זי"ע ישב בבית המדרש, פניו האירו את כל בית המדרש, אבל עתה יתומים היינו ואין אב, אי אפשר לנו להשתמש רק במנורות הישנות הקלושים, וצריכין מנורות חדשים.

הנחיג כ"ק אאמו"ר זצ"ל, שיסעו תלמידי הישיבה בימי הקיץ לכמה שבועות למקום נופש, כאשר נהוג בישיבות היום, והרבה אנשים באו אליו בטענות, מהיכן אתה לוקח מנהג חדש זה, הלא בחורים צריכים לישב בישיבה, ולמה לך להוציאם לשאר מקומות אשר לא ראינו כזה מעולם. אז שאל להם כ"ק אאמו"ר זצ"ל, האם אתם נוסעים לנופש, והם ענו 'כן', ולמה, כי זה טוב לבריאות הגוף, וכי הבחורים שלי לא צריכים בריאות הגוף, מי אם לא הבחורים ההוגים כל היום באהלה של תורה צריכים להיות בשלימות הבריאות.

כ"ק אאמו"ר זצ"ל זכה לקירבה יתירה אצל גדולי הדור שכולם העריצוהו, ובפרט אצל דודו הרה"ק רבי שלום אליעזר מראצפערט זי"ע [אחי זקינו הרה"ק רבי ברוך מגארליץ זי"ע] זכה לקירבה גדולה. בשבת זכור ת"ש לפ"ק,

הטהורה של אא"ז זי"ע, רעשה ופעלה והורידו ממסילות הברזל את הרב חיים אלעזר ז"ל וכ"ק מרן אדמו"ר ממונקאטש שליט"א, ונשאר אחי הרב צבי נתן דוד ז"ל, שהיה ילד, עם כ"ק אאמו"ר זצ"ל, והלך לגלות עמו.

הצער שהיה במונקאטש כאשר נלקח מהם רבם ומאורם כ"ק אאמו"ר זצ"ל היה אין לשער, וסיפר הרה"ח ר' ארי' בן פערל גראס הי"ו לרפו"ש, שהרבה מבני הישיבה, התלמידים קרויים בנים, סיגפו עצמם, ולא ישנו במיטה עד שחזר כ"ק אאמו"ר זצ"ל למונקאטש.

סיפר לי הרה"ח ר' משה קרויס הי"ו תלמיד של כ"ק אאמו"ר זצ"ל, שהוא היה פעם אחת בשבת קודש בעיר חוסט, ואכל הסעודות בבית האב"ד הגה"צ רבי יהושע גרינוואלד זצ"ל, ובעת הסעודה של יום השבת קודש, נכנסו כמה אנשים אל ביתו של האב"ד הגה"צ מחוסט זצ"ל בבהלה, שהגיעה לעיר רכבת מלאה אנשים ילידי פולין בדרך לגיא ההריגה, ואומרים שגם הרב ממונקאטש, הלא הוא כ"ק אאמו"ר זצ"ל, נמצא ביניהם.

אז כ"ק אאמו"ר זצ"ל דברי תורה קרוב לשני שעות, להסביר עומק הדברים שאמר הרה"ק רבי שלום אליעזר זי"ע בחצי מינוט, ואמר שוב ושוב, 'זו היתה כוונת דודי'. [עיין שמן למאור (פרשת מטות מסעי, תשס"ז לפ"ק) 'שמעתי מאת כ"ק אאמו"ר זצ"ל, שהיה פעם מושבתי שבת אצל דו"ז הרה"ק רבי שלום אליעזר מראצפערט זי"ע הי"ד בשבת זכור, והרה"ק זי"ע אמר בפה קדשו בעת שלחן הטהור לבאר', עיין שם הדברים].

הרה"ק רבי שלום אליעזר זי"ע בא למונקאטש, להיות סנדק של אחי כ"ק מרן אדמו"ר ממונקאטש שליט"א.

לא ארכו לו ימי הטובה, ופרצה מלחמת העולם השנייה, וכ"ק אאמו"ר זצ"ל היה מן האנשים שבהם פגעה המלחמה בראשונה, כי היה יליד פולין, ובשנת תש"א לפ"ק, תפסו אותו מאונגארין והחזירוהו לפולין. הרשעים ימ"ש תפסו את כ"ק אאמו"ר זצ"ל ושלשת בניו הנולדים, הרב צבי נתן דוד ז"ל, הרב חיים אלעזר ז"ל, ולהבחל"ח כ"ק מרן אדמו"ר ממונקאטש שליט"א, אבל זקינתי הרבנית רחל פערל ז"ל, מחברתו

פתאום נתגלה על השלחן אלף דולר, ולא ידעו מאין באו, וציוה הגה"צ מחוסט זצ"ל שיקראו להכורך ספרים שיבוא מיד לכאן עם כליו, וכששאל לו, הלא חילול שבת הוא, אמר הגה"צ מחוסט זצ"ל, שלא יחוש לחילול שבת, כי הוא לוקח העבירה על שכמו. ונתן הגה"צ מחוסט זצ"ל להכורך ספר 'חק לישראל', וציוה לו שיאגד את האלף דולר לתוך הספר באופן שלא ידעו כי באו הכסף בקרבה, והכורך עשה מעשי אומן, שלא היה אפשרות לידע שיש כסף בתוך הספר.

כשנמר, שאל הגה"צ מחוסט זצ"ל להעומדים שם, מי רוצה להוביל את הספר להרב ממנוקאטש. ענה ר' משה הי"ו שהוא מוכן לכך, ולקח הספר ורץ לקראת מסילות הברזל, ונבהל מאוד לראות שישים קרונות מלאים יהודים רח"ל. והלך מקרון לקרון, עד שהגיע לקרון האחרון, ושם מצא את רבו כ"ק אאמו"ר זצ"ל בבגדי שבת בשטריימל ובעקיטשע, ונתן לכ"ק אאמו"ר זצ"ל את הספר והמעות בתוכם.

ר' משה הי"ו כשראה את המראה הנורא הזה, האיך שרבו כ"ק אאמו"ר זצ"ל נמסר לידי הרשעים

הארורים ימ"ש, התחיל לבכות, בחשבו מי יודע אם הרבי יחזור מנסיעה זו, וכשראה כ"ק אאמו"ר זצ"ל את זה, אמר 'היום שבת קודש ואסור לבכות'. וקודם שנפרדו, שאל ר' משה הי"ו את כ"ק אאמו"ר זצ"ל, 'למדנו רבינו, 'הנני רואה כאן אלפי אנשים שהם בדרך להריגה על קידוש ה', למה צריך השם יתברך כל כך הרבה קידוש ה', אמר לו כ"ק אאמו"ר זצ"ל 'בני חביבי, זה אינו קידוש ה', כי קידוש ה' הוא רק במקום שיש ברירה, כמו בגירוש ספרד, אבל היום אין ברירה, נהי שההרוגים נקראים קדושים, אבל אין זה קידוש ה'. והניח את ידיו על כתפיו של ר' משה הי"ו ואמר לו, 'יודע אתה מהו קידוש ה', זה יהיה כאשר ננצל מהמלחמה אתה, אני, והערשע'לע [הלא הוא הרב צבי נתן דוד ז"ל], ואחר המלחמה נשמור שבת ונאכל כשר, ונהיה קרובים להשם יתברך, זה יהיה קידוש ה', אלו דבריו היוצאים מלב טהור שמעוררים לב כל השומע.

והמשיך ר' משה הי"ו, כי אחר הצרות והתלאות שעברו עלי במשך ימי המלחמה, נכנס בלבי רוח יאוש, והתחלתי לעזוב את היהדות רח"ל, וביום אחד נזכרתי את מה שאמר לי מורי

ורבי, מיד נכנס בלבי רוח חיזוק, וחזרתי בתשובה שלימה, ועד היום כאשר אני שומר שבת ומניח תפילין, הכל הוא מפני דברים אלו שאמר לי מורי ורבי, והנני יודע שאני מקדש עתה שם שמים.

אחר המלחמה סיפר כ"ק אאמו"ר זצ"ל לר' משה הי"ו, שעל ידי כסף זה היה לו אוכל נפש משך כל הזמן.

גלותו של כ"ק אאמו"ר זצ"ל, התחיל ביום חמישי, והיו כבול ומעונה בידי השוטרים עד שבת קודש, ובמשך השבת ייסרוהו והיכוהו עד שאיבד שיווי משקלו. וביום השבת קודש הביאו אותו ואת בנו למסילות הברזל, ונכנסו לקרונות של בהמות, והתחילו לנסוע מבלי שידעו לאן הם נוסעים, עד שהגיעו לאוקריינע, שם ירדו מהרכבת, ונמסרו בידי חיילים אוקריינים בחשכת לילה.

פעם עבר זקיה"ק רבי משה ליב מסאסוב זי"ע ב'יאגאלניצא'

[סמוך לעיר טשורטקוב], ובאו לפניו הנשמות שנקברו בבית החיים דמתא, ובקשו ממנו שיקבר אצלם, כי עדיין אין ביניהם צדיק שיגן

עליהם. אבל זקיה"ק רבי משה ליב זי"ע השיב להם, שהוא כבר שאול לנשמות שבסאסוב, אבל ישתדל שבנו יחידו זקיה"ק רבי שמעלקא מסאסוב זי"ע יקבר ביניהם. מפני כך, פחד זקיה"ק רבי שמעלקא זי"ע לעבור ביאגאלניצא, אבל פעם היה בדרך סמוך ליאגאלניצא, ונחלה מאוד, ולא היתה ברירה אלא להובילו אל הרופא הסמוך שביאגאלניצא, ובכבאו ליאגאלניצא, גברה מחלתו ונסתלק שם, וקברו אותו בבית החיים שביאגאלניצא. [עיין בית שלמה, מאמר בית צדיקים, אות נ, בהגהות שם].

והנה להרה"ק רבי שמעלקא זי"ע היה בת הרבנית בילא יענטא ע"ה, והיתה אלמנה בלי בנים ל"ע, והיתה לה חשק גדול מאוד להיקבר סמוך ונראה לאביה זי"ע, והיתה עניה מאוד, וקיבצה במשך שנים הרבה כסף, פרוטה לפרוטה, עד שהצליחה לקבץ סכום כסף כמחיר של קבר, וקנתה לעצמה בכסף מלא אחוזת קבר ליד אביה, וקבעה מושבה ביאגאלניצא, להיות שם עד פטירתה.

בין החברה קדישא היו כנראה אינשי דלא מעלי, וכשנפטר איש נגיד אחד, שלמו בני משפחתו שוחד להחברה קדישא, והם קברו

בורות גדולים, והרגו אז בשני ימים את כל השמונים אלף איש אל תוך הבורות שחפרו בידיהם ביסורים נוראים, ארץ אל תכסי דמם, וה' ינקום את נקמתם לעינינו במהרה בימינו.

כשיצאו ממחבואם, פגשו חייל צעיר ימים, ופחדו מה יעשה להם, אז נתן לו כ"ק אאמו"ר זצ"ל את המורה שעות שלו, והוא שמח על זה כמוצא שלל רב, ונתן להם רשות ללכת העירה. בבואם ליאגאלניצא, נכנסו לבית יהודי אחד, והוא נבהל מאד, כי אסור היה להכניס אדם זר לביתו, וסיפר לפניו כ"ק אאמו"ר זצ"ל את אשר אירע לו, ואשר הוא נכד הרה"ק רבי שמעלקא זי"ע, והלך האיש הזה מיד לרב העיר לשאול לו כדת מה לעשות. אמר לו הרב שיחביא את כ"ק אאמו"ר זצ"ל עד ששייב תשובתו, והלך הרב להבדיל אל הכומר, לספר לו, כי אחד מבני העיר מחביא את כ"ק אאמו"ר זצ"ל, והוא נכד של הרה"ק רבי שמעלקא זי"ע, שמהקפדת צאצאיו של הצדיק ההוא נשרף כבר כל העיר, וטוב שלא יפגעו בכ"ק אאמו"ר זצ"ל, כי מי יודע מה יקרה להם.

במשך הזמן ציוה הרב לכ"ק אאמו"ר זצ"ל שלא יצא

אותו באותו מקום שהיה מוכן לבתו של הרה"ק זי"ע. וכאשר נודע לה הדבר, אמרה במר לבה, שכל העיר דינה בשריפה, ועזבה את העיר. בינתיים אחזה דליקה בעיר, ונשרפו כל הבתים שבעיר, כי הבתים היו בנויים מעץ, וכאשר נשרף בית אחד, נשרף כל העיר. זה הסיפור נתפרסם אז בין הגוים, ונכתב כל המאורע בספרי הזכרונות של העיר.

והנה כשנמסרו השיירא של כ"ק אאמו"ר זצ"ל בידי חיילים האוקריינים, היה זה בחשכת לילה, ובבוקר ויהי אור ראו שהם על הר גבוה, ולמטה מן ההר יש יישוב קטן, ונתברר שזהו כפר יאגאלניצא, אז החליט כ"ק אאמו"ר זצ"ל שיעשה כל מה שביכלתו להגיע אל יאגאלניצא להשתטח על קברו של זקיה"ק רבי שמעלקא זי"ע. בינתיים התחילו האוקריינים לגרש אותם הלאה בקולות וברקים במכות רצח, אז התחבאו כ"ק אאמו"ר זצ"ל ואחי ז"ל מאחורי הדלת, ובאופן פלא לא ראו אותם החיילים, והיו שם עד שלא שמעו שום קול, ואז ידעו שעבר הזעם. הטראנספארט ההוא מנה כשמונים אלף איש ילידי פולין, וכולם גורשו לקאמינעץ-פאלדאטסק, ושם ציוו להם הרשעים ימ"ש שיחפרו שני

נבוזראדן, והיו עובדים דרך שם, יצאת רחל על קברה, ובוכה ומבקשת עליהם רחמים', ואמר, הלא זקיני הרה"ק רבי שמעלקא זי"ע לא היה כאן לא רב ולא רבי, אבל מן השמים רצו שינוח כאן, כדי שנוכל לעבור על מקום קברו, ושנוכל להתפלל על מנוחת קדשו בעת צרה, וכל העם פרצו בבכי, והיה שם בכיות נוראות. [עיין דברי נבונים, פרשת ויחי, ד"ה ויחי (א)].

וראה זה פלא, שעל המצבה של זקיה"ק רבי שמעלקא זי"ע, שכתב חתנו אא"ז רביה"ק בעל שם שלמה זי"ע, חרת המילים 'קול נהי ובכי תמרורים', הלשון שנאמר על רחל אמנו, וקרוי הדבר שכיוון לזה.

שמעתי מהרה"ח ר' שמואל ווייזינגער הי"ו, שבעת ששהה כ"ק אאמו"ר זצ"ל ביאגאלניצא, חילק שם הרבה צדקה לעניים, ופלא הוא, שגם בעת כזאת בעת גלותו, חילק כל כך צדקה. ומסתברא מילתא, שהכסף בא מספר חק ישראל של הגה"צ מחוסט זצ"ל כנזכר לעיל, דאם לא כן, מהיכן היה לו כל כך כסף.

מביתו, וביום ראשון היה החגא של הגוים, ואז הכריז הכומר חרם, על מי שיספר שמישהו זר מסתתר בעיר, כי מפחד מאוד מהקפדת הצדיק.

ישבתי פעם בשמחת קישורי החיתון בבית דודי הרב וואלף פרידמאן ז"ל, [חתן הרה"ק מפארציווא זי"ע, בעלה של בתו מרת פעסקא ע"ה], והמחותן מצד האחר היה הרה"ח ר' שמואל ווייזינגער הי"ו, ושאלתי ממנו מאיזה עיר הוא בא, ואמר לי, שבא מיאגאלניצא, ושאלתיו אם היה שם בעת המלחמה, אמר לי 'כן', אז שאלתיו האם יודע הוא שכ"ק אאמו"ר זצ"ל היה שם זמן מה, אמר לי, בודאי הוא יודע, ולא ימוש מזכרונו לעולם, כי באחד מן הימים ששהה כ"ק אאמו"ר זצ"ל ביאגאלניצא, עלה לציון הקדוש של זקיה"ק רבי שמעלקא זי"ע, והיות שהיה רבי גדול מפורסם, הלכו עמו כל בני העיר אנשים נשים וטף, ופתח כ"ק אאמו"ר זצ"ל בדרשת התעוררות בבכי נורא, וסיפר את כל מה שעבר עליו, והביא הפסוק (בראשית מח, ז) 'ואני בבואי מפתן מתה עלי רחל', וכתב רש"י הק' (ר"ה ואקברה) 'על פי הדבור קברתיה שם, שתהא לעזרה לבניה, כשיגלה אותם

המידה של רחמנים בני רחמנים,
מידתו של השם יתברך.

שמעתי מהרה"ח ר' אברהם מאן
ז"ל, מה שסיפר לו אביו
הרה"ח ר' ברוך מאן ז"ל
מווייטצען, שהוא היה בבית
החולים בפעסט, בשנתו האחרונה
של אא"ז זי"ע, והיה זה בפרשת
שמות, וקרא אא"ז זי"ע בתורה
כדרכו בכל שבת, וכשהגיע לפסוק
(שמות ב, כ) 'ואיו למה עזבתן את
האיש קראן לו ויאכל לחם', חזר
אא"ז זי"ע על תיבות אלו כמה
פעמים בשאגות ארי, ולא היה
אחד שהבין מה כיוון אא"ז זי"ע
בתיבות אלו, ונשאר הדבר לחידה
סתומה.

וממשיך הרה"ח ר' אברהם ז"ל
לספר, שאחר שגירשו
את כ"ק אאמו"ר זצ"ל ממונקאטש,
הפכו כל החסידים עולמות
להתוודע איה נמצא מורם ורבים,
ואיך יכולים להחזירו, ובפרט זקנתי
הרבנית הצדיקת רחל פערל ז"ל
הי"ד מחברתו הטהורה של אא"ז
זי"ע הרעישה בעד חתנה,
שיצילוהו מידי זרים.

פעם אחת היה ר' אברהם ז"ל
בבית הרבנית ז"ל, ואמרה

ישב כ"ק אאמו"ר זצ"ל
ביאגאלניצא, עד
שהחליט שהגיע העת לפעול לצאת
מפולין ולשמוע מה נעשה
במשפחתו, ואז הלך ברגליו לעיר
קאלעמייצא הסמוכה ליאגאלניצא,
שהיא עיר גדולה, ובה יוכל
להתחיל בפעולותיו לחזור
לאונגארין.

בא לקאלעמייצא קרוב לחשכת
לילה, ודאג איפה ילין בלילה,
ופתאום שמע ילדים קטנים שעמדו
בקצה העיר, וצעקו 'באו, אבא
קורא לכם', והלך אחריהם, וחשב
שמסתמא איש זה הוא גביר נכבד
ועשיר, ורוצה לעסוק במצוות
הכנסת אורחים, אבל כאשר נכנס
לביתו, ראה רק שני חדרים, והם
היו מלאים אורחים שהיו נעים
ונדים, והכניסם בביתו הצר רק
כדי שלא ילינו בשוק, ויבואו ח"ו
לידי סכנה. וכותב כ"ק אאמו"ר
זצ"ל על זה (בינת נבונים, הקדמה, ד"ה
כך הייתי) 'זכור ה' איזה יהודים
טובים היו לך, בנפול עמך ביד
צר, כמה יהודים טובים כאלו היו
שמסרו נפשם להיות להם לעזר,
יזכור אהבתם וינקום נקמתם,
כאשר שמעתי שהנערים צועקים
בואו, אבא קורא לכם, הבנתי שזה
אבינו שבשמים שקורא לנו לראות
איך יהודי עני מוסר נפשו, ומקיים

לילך למקום שהנהג הולך, אבל שם אירע דבר פלא, שפתאום אמר הנהג לר' אברהם ז"ל 'אתה יהודי!'; ר' אברהם נבהל ונפחד מאד, והתחיל לומר דברים מגונים על היהודים, ואז שאל 'אתה רוצה לומר שאני יהודי?', אבל אחר כמה דקות שוב אמר לו הנהג 'אני יודע שאתה יהודי', אמר ר' אברהם 'האיך אתה אומר כך, ומעולם לא רציתי להיות בעם הזה, ואם עוד פעם תאמר כן, אצטרך לצאת מהאויטא שלך, כי אני רוצה להיות עם אחד שיאמר עלי דברים כאלה'. אחר כמה דקות, שוב פנה אליו הנהג ואמר לו, 'אינך יכול לפתותי, הנך יהודי!'. ר' אברהם אמר לו, עצור את הרכב מיד, ואני יוצא מפה, וכך עשה.

ר' אברהם ז"ל כשסיפר זה, אמר לי, שעד היום מתחרט על הדברים שדיבר אז על היהודים, אבל בעת ההיא היה צריך לעשות כן, כדי שלא יחשדוהו שהוא יהודי.

לבו של ר' אברהם פעם כפעמון, הוא הסתובב במקום ההוא שהיה גאז סטאנציע, וראה שם מכונית גדולה מלאה יהודים שהיו בדרך מרוסלאנד, אל הנהר שהרגו אותם על שפתו ונפלו לתוכו, הי"ד.

לו, 'לך לפולין, והבא לי את חתני!'; הוא עמד לפניה משתומם על דבריה התמוהים, איך הולכים לפולין בעת הזאת, וכשיהיה בפולין איך ימצא את חתנה, איפה יחפשנו, אבל היא צייתה עליו שילך לפולין, ואמרה לו, 'מיין קרוין [כן קראה לבעלה אא"ז זי"ע] ילווך בצד ימין, ואבי הקדוש [רבי יעקב משה מקאמארנא זי"ע] ילווך בצד השני, ועם מלווים כאלו אין מה להתיירא'.

ר' אברהם ז"ל השיג לעצמו בגדי חייל מהונגריה, והצליח לעבור את גבול פולין, ולקח עמו סיגרים אמעריקאניים ושקאלד שווייצרי, שהיו דברים יקרים עד מאוד בימים ההם. ועתה כשכבר הגיע לפולין, לא ידע מה לעשות, איה יחפש, ואנא יילך, על כן החליט לנסוע בדרכים, והקב"ה יצליח דרכו בזכות הצדיקים הקדושים זי"ע המלווים אותו.

בך עמד על הדרך, וידיו פרושות לבקש מי שיעלהו לנסוע עמו [היט"ש], וכאשר עצר אחד ושאלו לאן אתה הולך, שאל לו ר' אברהם ז"ל לאן אתה הולך, וכשהשיב, אמר לו 'אכן לשם אני צריך להגיע', וכשהגיע לשם, שוב פרש ידיו ועצר לו אחד, ושוב הסכים

בלילה כאשר ישן ר' אברהם ז"ל על משכבו, ראה בחלומו את אא"ז זי"ע עומד על הבימה וקורא בתורה ו'איו למה עזבתן את האיש קראן לו ויאכל לחם', כשהוא חוזר על הפסוק הרבה פעמים בקול רעש גדול, מיד נתעורר ר' אברהם, ועתה ידע היטב מה היה כוונת אא"ז זי"ע אז כאשר קרא בספר תורה, שעל ידי הלחם הציל את כ"ק אאמו"ר זצ"ל ובנו.

והתחיל ר' אברהם ז"ל במטרת בואו, להוביל את כ"ק אאמו"ר בחזרה לאונגארין, ועשה עצמו כרופא צבאי, וכ"ק אאמו"ר זצ"ל כחייל מלא פצעים ובפרט בראשו, ולקחו אמבולאנס, ועל ידי כן נמלטו מידי הרשעים, ונסעו מיד למונקאטש, והגיעו לשם ביום חמישי לפני שבת סליחות תש"א לפ"ק, שעברו בהתעוררות גדולה מאוד.

בשחור למונקאטש, נתוודע לו שנפטרה אמו הרבנית יוטא ז"ל, והיות שהיה כבר אחר שלשים יום, דן בה דין שמועה רחוקה, וישב שבעה קצר כהלכה, פשט מנעליו וישב על גבי קרקע.

כשראה את היהודים הללו, ריחם עליהם, ולקח מאמתחתו פרוסות לחם, וזרק לתוך המשאית שיסעדרו לבם. פתאום ראה איש אחד הולך אחריו, ושאלו הרבה שאלות, כגון מנין אתה, לאן אתה הולך, מה מטרת בואך לכאן, אך ר' אברהם לא שם לב אל שאלותיו כי מרה יהיה אחריתו אם יתגלה מי הוא, אך זה האיש לא הזניח, ואמר לו שידבר אליו איזה מילים באידיש, אבל ר' אברהם לא שם לבו אליו, עד שאמר לו האיש 'אם אתה מחפש את הרב ממונקאטש, אני יכול להביאך אל מקום מגוריו תוך זמן קצר!', אבל רק אם תתן לי לחם'.

ר' אברהם לא ידע אם הוא ער או שיש לו חלום מתוק שרצונו שיתקיים, מי זה האיש אשר יודע מה הוא מחפש, ונתן לו ר' אברהם לחם, והוליך האיש ההוא את ר' אברהם דרך כמה רחובות ויערות עד שבאו לבית ששהה שם כ"ק אאמו"ר זצ"ל. וכאשר פתח כ"ק אאמו"ר זצ"ל את הדלת וראה את ר' אברהם, שאל לו בתמיה, 'מי הוליךך עד הלום?', וכאשר סבב ר' אברהם את ראשו להראות לכ"ק אאמו"ר זצ"ל את האיש שהוליכו לכאן, לא ראה שום אדם, וחיפשו בכל הסביבות ולא מצאו, כאילו נבלע באדמה. ויהי לפלא עד מאוד.

הקהילה, ומפעסט נסע למונקאטש
בזמנים מסוימים כפי הצורך.

בפעסט נולדתי למז"ט בליל ראשון
דחג הפסח לפני כוס שני
של הסדר, והברית שלי נערכה ביום
אחרון של פסח בקאזניצי שול [נהיית
המדרש עוד עומד היום על תילה ברחוב
קאזניצי בבודאפעסט], שם היו המשרדים
לכל צרכי העיר ואם בישראל.

כ"ק אאמו"ר זצ"ל היה המוהל
שלי, והסנדק היה הגאון
הצדיק רבי מרדכי אפרים פישל
סופר זצ"ל גאב"ד טשאז, משרידי
תלמידי הרה"ק בעל כתב סופר
זי"ע, שהיה בקשרי ידידות עם
כ"ק אאמו"ר זצ"ל.

שמעתי מאת דודתי מרת פעסקא
פרידמאן ע"ה, אחותו של
כ"ק אאמו"ר זצ"ל, שהיא היתה
שם ביחד עם כ"ק אאמו"ר זצ"ל,
שציבור גדול בא להשתתף בשמחת
המנהיג המפורסם כ"ק אאמו"ר
זצ"ל, וסיפרה שהוכן סעודה גדולה
ורחבה לכמה אלפי משתתפים,
והסדר היה, שהביאו מבית
התבשיל טס מלא קערות, וכ"ק
אאמו"ר זצ"ל בעצמו חילק לכל
אחד מן המשתתפים.

כאשר חזר כ"ק אאמו"ר זצ"ל
לאונגארין, התחיל מיד
לעורר את היהודים, שימים לא
טובים ממשמשים ובאים לקראתנו,
והעצה למי שענינו בראשו,
שימלטו נפשם לפני שיהיה מאוחר
מאוד, אבל לרוב צערו, רובם
ככולם לא האמינו לו, כי לא
יכלו להעלות על דעתם דברים
מפחידים כאלו, וכאשר כ"ק
אאמו"ר זצ"ל לא הפסיק מלעורר
אותם, התחילו לרודפו שמטיל
אימה על הציבור, וזה גרם צער
גדול לכ"ק אאמו"ר זצ"ל, כי הוא
דרש רק לטובתם והם לא רצו
להכיר בזה, אבל בכל זאת הוא
המשיך לעוררם, כי סבר שאף
אם איש אחד ינצל, כבר הרויח,
כי 'המציל נפש אחת מישראל
כאילו קיים עולם מלא' (סנהדרין
פרק ד משנה ה).

בסוף שנת תש"א לפ"ק, ראה כ"ק
אאמו"ר זצ"ל שקשה לו
להישאר במונקאטש, כי בכתבי
העת כתבו בשנאה כבושה עליו,
שהרי מוצאו מפולין ואיך הותר
לו להיות כאן, ורמזו לו אנשי
הממשלה שיעלים עצמו מעיני
הבריות, על כן נסע לפעסט,
והסתתר שם במושב זקנים של

אאמו"ר זצ"ל בקולי קולות, שיפסיק לדבר דברי הבאי כאלו, ואף שיש צרות בפולין וצריכים לפעול, אבל אין צריכין לדבר שקר, ולהפחיד את היהודים באונגארין, על לא דבר. גם היו, שרדפו אחריו, ואמרו שהוא נביא שקר.

בל זה גרם צער וחלישות הלב מאד לכ"ק אאמו"ר זצ"ל, שכיון אך ורק לטובתם, אבל הוא לא התייאש מלעסוק עוד, ולעורר את הלבבות, אולי יסכימו עמו.

בעת ההיא, היו הרבה אסיפות בפעסט, שהשתתפו שם גדולי האדמו"רים, ובתוכם הרה"ק מסאטמאר זי"ע, והרה"ק בעל זכרון יעקב מדעעש זי"ע. גם עסק הרבה בעניני הצלה, עם הגה"צ רבי מיכאל דוב ווייסמאנדל זצ"ל ראש ישיבת נייטרא, שעזרו וסייעו זה את זה.

באותו זמן, כבר היה כל ארץ פולין כמעט ריקה מיהודים, ונתוודע לכ"ק אאמו"ר זצ"ל ולהגה"צ רבי מיכאל בער זצ"ל, שבהגעטא באכניא יש כמה אלפי יהודים, ואז עסק כ"ק אאמו"ר זצ"ל בהצלת הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע ואחיו הרה"צ

בעת ששהה כ"ק אאמו"ר זצ"ל בפעסט, לא רק שהמשיך לעורר את בני ישראל שידעו מה מתרחש בשאר הארצות, ובקרוב יגיע גם אליהם ימי הרעה, אלא התחיל בעסקנות רבה עבור הפליטים מפולין, כי כמעט בכל שבוע עברה בפעסט מסילות ברזל מלאה יהודים מפולין למחנות ההשמדה, וכ"ק אאמו"ר זצ"ל הלך להמנהיגים, ושחדם בכסף רב שיצילו את היהודים וישארו בפעסט, ואז דאג שיהיה להם קורת גג לראשם בפעסט, ולחולים דאג שיתרפאו. גם עסק הרבה, לסדר דרך וכסף לאנשים שרצו לברוח.

אמנם לא בנקל עלתה לו זאת, כי רוב האנשים לא האמינו לו, והרבה לא רצו ליתן לו כסף ולתמכו, באומרם שאינו יודע מה שהוא מדבר, ודובר שקרים הוא. ולא עוד, אלא שפעם אחת מצא אותו אדם בשוק, ונתן לו מכות על לחייו היות שמטיל אימה על הציבור.

פעם באסיפת רבנים ועסקנים בענין הצלת הכלל, דרש כ"ק אאמו"ר זצ"ל, וסיפר להם כל מה שעבר עליו, ושנראה שצריכים להתכונן על זה גם באונגארין, נעמד איש מכובד ושאג על כ"ק

מבילגוריי זצ"ל, שהכין בעדם האויטא שהוציאם מהגעטא בבאכניא, לאונגארין.

בימים אלו שהיה בפעסט, נכנס פעם אל האימיגרעישאן אפיס, ודיבר שם עם האשה הממונה על זה, ואמר לה, אני יאמר לך דבר, ואם תרצי, תאסרי אותי במסגר, ואם תרצי, תעזרי לי. וסיפר לה כ"ק אאמו"ר זצ"ל, שמתמין אצלו אנשים הרבה שברחו מגיא ההריגה, ואם לא יהיה להם כתבים כתושבי אונגארין, אז אם ימצאום, יהרגו אותם, ועל כן מבקש ממנה שהיא תעשה להם כתבים. אז שאלה אותו, כמה אנשים מדובר, אמר לה שהמדובר הוא אודות כמה מאות אנשים, אמרה לו, שבעד כמה מאות אנשים אין עושים גזירה חדשה, על כן תעשה גזירה שעשרת אלפים אנשים יכולין להכנס למדינה. ובזה היה היכולת לאלפי יהודים לברוח לאונגארין, ובתוכם מחותני כ"ק אדמו"ר רבי שלמה מבאבוב זי"ע.

עסקי הצלה אלו, עלה לו לכ"ק אאמו"ר זצ"ל הון תועפות, והלך תמיד לקבץ מעות על זה. וסיפר הרה"ח ר' משה קרויס הי"ו,

שהיה פעם עם כ"ק אאמו"ר זצ"ל אצל נגיד אחד, וסיפר לו כ"ק אאמו"ר זצ"ל את כל הנעשה בפולין, והכסף הנצרך לזה, והנגיד בשמעו את דברים אלו, נתן לו טשעק עם חתימתו, ולא כתב שם סכום המעות, ואמר לכ"ק אאמו"ר זצ"ל 'הרב ממונקאטש, אתם יכולים לכתוב כאן כל סכום שהנכם רוצים, אבל תדעו שאיני מאמין לכם אף תיבה אחת'.

בקופת רבי מאיר בעל הנס, התאסף אז מיליאן פענגוס, שהיה סכום עצום בימים ההם, ויצא אז חוק חדש שאסור להוציא מעות מאונגארין, על כן לא היו יכולים לשלוח את המעות לארץ ישראל. והציע כ"ק אאמו"ר זצ"ל להם, שהיות שאין מה לעשות עם המעות כעת, ילוו כסף מהקופה לאלו האנשים שרוצים לברוח, וכאשר ימצאו מנוח לנפשם ישלמו את החוב, אבל חברי ההנהלה ענו לו, שבשום פנים לא יעשו דבר כזה, כי אין צריכים כלל לברוח. ובימי המלחמה נטלו הרשעים את כל המיליאן פענגוס שהיה מונחים בבאנק, ולא נשאר מזה אף פרוטה.

הכתובות שבעיר תמורת תשלום, אבל 'כתובה דאירכסא' לא כתבו עד עכשיו, כי לא היתה הצטרפות לזה, אבל עתה ששמעו שיש צורך ב'כתובה דאירכסא', רצו שרק אצלם ישיגו את זה, ועל ידי כן ירויחו המעות, על כן ציוו להגה"צ מקאשוי זצ"ל שיפסיק לכתוב כתובות אלו, וישלח את כולם אל הקאנצלריי, ואם לא יציית להם, יודיעו לממשלה שיש לו מסמכים זרים.

הדבר נגע ללבנו, כי ידע שאם יצטרכו לשלם על הכתובה, לא יבקשו כלל כתובה חדשה, ויצא מכשול רח"ל, על כן הלך אל כ"ק אאמו"ר זצ"ל, כי ידע שבפעסט כולם נכנעים לדבריו, ושאלו כדת מה לעשות. כששמע כ"ק אאמו"ר זצ"ל מזה, הלך מיד אל הקאנצלריי, ודפק על השלחן והכריז, שמלבד הגה"צ מקאשוי זצ"ל, אסור לשום איש לכתוב כתובות אלו. חברי הקאנצלריי פחדו מכ"ק אאמו"ר זצ"ל, והסכימו ונתנו רשות להגה"צ מקאשוי זצ"ל להמשיך בכתובות הכתובות.

ואמר לי הגה"צ מקאשוי זצ"ל, אני יודע כמה אנשים, שאם היו צריכין לשלם ממון בעד

סיפר הרה"ח ר' יהושע יאקאבאוויטש הי"ו, שפעם בשבת ראש חודש בפעסט, התפלל כ"ק אאמו"ר זצ"ל הלל לפני התיבה, ופתאום ניגש אליו איש אחד ולחש דבר באזניו, מיד פנה כ"ק אאמו"ר זצ"ל מן התיבה, וצעד החוצה כשעדיין טליתו בראשו, וכשהגיע החוצה, ראו שנכנס לטעקסי ונסע, וכל העם המה ראו כן תמהו, בודאי אין הרב מחלל שבת לחינם. אחר שבת קודש נתברר, שבעת ההיא הציל כ"ק אאמו"ר זצ"ל טראנספארט של שבע מאות יהודים שעבר אז בפעסט.

ב"ק הגה"צ מקאשוי זצ"ל, העריץ מאוד את כ"ק אאמו"ר זצ"ל, וסיפר פשר הדבר, כי בימי המלחמה באו בכל יום פליטים לפעסט, והגה"צ מקאשוי זצ"ל היה גם כן ביניהם, והיו הרבה שאבדו את כתובתם, ונצרכו לכתובה חדשה הנקראת 'כתובה דאירכסא', והגה"צ מקאשוי זצ"ל כתב להם כתובות בחינם שלא על מנת לקבל פרס, רק לשם שמים למען כשרות בתי ישראל.

והנה בפעסט היתה האידישע קאנצלריי, שכתבו את כל

האם והבת ניצלו ככלות שנות הזעם, וקבעו דירתם בארץ ישראל. ועתה בא וראה, הרי פּעסט היתה עיר גדולה שדרו שם בערך מיליאן אנשים, ומגלגלין זכות על ידי זכאי, שדייקא כ"ק אאמו"ר זצ"ל ימצא את הילדה ויזכה להצילה ממוות לחיים, אין זה כי אם פעולותיו הכבירות למען הצלת אחינו בני ישראל עשו רושם גדול בשמים, ומצוה גוררת מצוה.

פעם בקשתי מכ"ק אאמו"ר זצ"ל, שיספר לי על הפעולות שעשה בפּעסט בשנות המלחמה, אמר לי, שאינו רוצה לספר, והוסיף 'דאס איז מיין פאס אויף יענער וועלט'.

בשנת תש"ד לפ"ק, כשהיה כ"ק אאמו"ר זצ"ל בפּעסט, היה אז בפּעסט רק שלשה אתרוגים לחג הסוכות, ונתחלקו בין שלושת גדולי האדמו"רים, הרה"ק מסאטמאר זי"ע, הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע, וכ"ק אאמו"ר זצ"ל, שכולם היו בפּעסט, אבל הוא ברוב ענוותנותו לא החזיק האתרוג לעצמו, רק שלחו לדודו הרה"ק רבי שלום אליעזר מראצפערט זי"ע, ואמר 'דודי יודע יותר טוב

הכתובה, לא היו מבקשים כתובה, וזה שיכלו להשיג כתובה חדשה הוא הודות לאביך שפעל בכל עוז בעבור זה.

סיפר הרה"ח ר' אייזיק ביינהארן ע"ה, שפעם הלך כ"ק אאמו"ר זצ"ל ברחובות פּעסט, ומצא ילדה קטנה שוכבת על הארץ ובכתה, והיה ניכר שהיא מבנות ישראל, מיד פנה כ"ק אאמו"ר זצ"ל והגביהה מעל הארץ, והנה באה אליו אשה מבין האילנות שבצידי הרחוב, ושאל אותה כ"ק אאמו"ר זצ"ל אם יודעת של מי הנערה הזאת, וענתה שהיא בתה. ושאל כ"ק אאמו"ר זצ"ל אם כן למה הניחתה לשכב על הארץ, וענתה, שהיא פליטה מפולין, ובתה חולנית מאוד, ואין כאן רופא שמסכים לעסוק ברפואתה, כי הממשלה צייתה, שאיזה רופא שיעסוק ברפואת מי שאין לו מסמכים של אונגארין, יקחו ממנו את הרשיון, לכן הניחה את הילדה על הארץ, אולי תמות ל"ע, או ירחם עליה איזה איש ויאמר לרופא שהיא בתו.

כ"ק אאמו"ר זצ"ל אמר לה, בואי עמי, והלך לרופא שהיה בקשר עמו, וריפא את הילדה. והנה

לשם. וקנה לעצמו ולבני ביתו רשיונות לנסוע, וגם לחותנתו הרבנית הצדנית רחל פערל ז"ל. והנה אא"ז זי"ע אמר בעת מלחמת העולם הראשונה, שהשונא לא יכנס למונקאטש [עיין שער יששכר, מאמרי חדשי תמוז-אב, מאמרי ימי המצרים, אות כה], וחסידיו טעו שכן יהיה גם במלחמה הזאת, ולא די שלא האמינו לכ"ק אאמו"ר זצ"ל כמו שאר ההמונים, אלא גם אלו שהאמינו, סברו שאין צריך לברוח, כי יש הבטחה מאא"ז זי"ע. ועל כ"ק אאמו"ר זצ"ל לא יכלו לפעול שישאר באונגארין ולא יברח, אבל על הרבנית ז"ל יכלו לפעול, ואכן היא לא רצתה לעלות לארץ ישראל.

ביום ט' אדר תש"ד לפ"ק, עזב כ"ק אאמו"ר זצ"ל את אדמת אונגארין עמנו ועם אמי מורתי ז"ל, והשאיר אצל חותנתו את הרשיון שאם תתרצה לברוח, תוכל לנסוע גם כן. ואחר עשרה ימים ביום י"ט אדר תש"ד לפ"ק נכנסו הרשעים לאונגארין, והנה לרשעים היתה רשימה של אלו שרצו לקחת לבית האסורים תיכף כשיכנסו לפעסט, וכ"ק אאמו"ר זצ"ל היה הראשון בהרשימה, מפני 'חטאו' שיעץ ועזר לבני ישראל לברוח.

ממני מה לעשות עם האתרוג', ולהרה"ק רבי שלום אליעזר זי"ע היה שמחה בזה עד מאד. והרה"ח רבי חיים בער ז"ל משב"ק, היה הולך בכל יום מימי חג הסוכות אל הרה"ק מסאטמאר זי"ע, לשאול ממנו את האתרוג בעבור שיוכל כ"ק אאמו"ר זצ"ל לקיים מצות ארבעה מינים.

פעם אמר לי כ"ק אאמו"ר זצ"ל, כי הרבה פעמים מתרחש לאדם שאינו בשמחה כראוי, מפני איזה סיבה. ויש דבר שנותנים לו או מזכירים לפניו בעיתים אלו כדי לחזק את לבו. ואמר, שכאשר אני צריך דברי חזיון, הנני מעלה על זכרוני את השמחה שהיה לדודי רבי שלום אליעזר זי"ע, והזכיה שהיה לי אז לשמח את צדיק הדור בשנה האחרונה לימי חייו, לפני שעלה על קידוש ה', והשכל שנתן לי השם יתברך לעשות כן, וכאשר עולה זה בזכרוני, אין קץ לשמחתי.

אחר ירח האיתנים תש"ד לפ"ק, ראה שהצרה קרובה לבוא, ועתה צריך הוא להתכונן להימלט על נפשו, והמקום היחיד שהיה אפשר לו אז להמלט שמה, היה ארץ ישראל, על כן החליט לברוח

הדרים שם, ולכן בקשתי זאת הוא רק בדרך אפשר, כי אם היה באפשרות, [עיי' תגובת ברוך, פתילה ה, סימן ו].

עתה בוא וראה, שהיה כ"ק אאמו"ר זצ"ל איש נכבד ומפורסם ונשיא קופת כולל מונקאטש והגלילות רבי מאיר בעל הנס בכל הקארפאטען, ועתה הוא נע ונד וגולה ממקום מושבו בארץ נכריה, ואין שם מאכלים כשרים, וכשמבקש מאת חסידיו שבודאי יבואו לעזור בכל מאודם, אומר להם, שלא ישלחו יותר מכפי הצורך, כי עניים המה, כי אם חבילה קטנה, וגם היה לאיש כמוהו לרצות שכשיגיע למקום מנוחתו, יהיה לו בית רחב, ואם היה מבקש דירה נאה היו נותנים לו, אבל הוא מבקש דירה קטנה למשפחה של ה' ילדים, ולא לצער בשביל זה אדם אחר. אם יתבונן אדם בזה, יראה שרק בעל מדריגה יכול לעשות זאת.

כאשר הגיעה השמועה בארץ הקודש, שכ"ק אאמו"ר זצ"ל הוא עלי דרך, התכוננו לקבל פניו על חוף הים בעכו, ואמר הרה"צ ר' משה טענענבוים זצ"ל גאב"ד מילדוי, להרה"צ ר' עמרם

בשיצא כ"ק אאמו"ר זצ"ל מפעסט, נשארה חותנתו הרבנית ז"ל לבדה, על כן עזבה את העיר פעסט על הדרך חזרה למונקאטש, אבל למעשה נתעכבה בנירעדהאז, ומשם הובילו אותה לאוישוויץ, ונהרגה על קידוש ה', הי"ד.

כ"ק אאמו"ר זצ"ל השים פעמיו לאיטליא, ובדעתו ליסע משם בספינה לארץ הקודש, אך בפועל נתארכה להם הדרך, לפי שבינתיים מלאה אמי הרבנית ז"ל ימי עיבורה, ונולדה אחותי מרת יוטא וויליאמובסקי שתחי', ולא יכלו לנסוע הלאה, והוכרחו להישאר בעיר קושטא עד אחר פסח.

לא היה לכ"ק אאמו"ר זצ"ל צרכי יום טוב, ושלח אז אגרת לחסידיו בארץ ישראל, שמבקש מהם שירחמו עליו וישלחו לו מעט מצות וצרכי יום טוב כפי הצורך, איזה חבילה אפילו קטנה שבקטנות, וגם מבקש, שיכינו בירושלים עיה"ק בעדו דירה סמוך לבית המדרש מונקאטש שהיה בירושלים, והוא ישלם מכספו בעד זה, אבל כל זה בתנאי 'חלילה וחלילה שיוגרם על ידי זה נזק או קופח זכות לאחד מבני הכולל

יצטרך לזה והיא תקום ממיטת חוליה. אך כאשר נפטרה, השתדל כ"ק אאמו"ר זצ"ל להשיג בעבורה מקום מכובד בהר הזיתים, שיהיה הגון לצדיקת בת קדושים. וראה זה פלא, שמצאו מקום בחלקת לעלוך על יד קברה של הרבנית מחברתו הטהורה של הרה"ק רבי משה מלעלוך זי"ע, בתו של זקיה"ק היהודי הקדוש זי"ע, שכ"ק אאמו"ר זצ"ל היה נכדו בן אחר בן. שנים רבות ידעו שאין קבר פנוי בחלקה זו, וכבר שבעים שנה שלא קברו שם אדם.

אמנם כששמעו נכדי הרה"ק מעלוך זי"ע מזה, לא הסכימו לקברה שם, כי אמרו שחלקה זו שייכת למשפחתם. בירושלים יש קפידא גדולה לא להלין נפטר, על כן חיש מהר היה דין תורה אצל הגאב"ד דשם הגה"צ רבי יוסף צבי דושינסקי זצ"ל, והוא פסק, דהיות שכבר שבעים שנה לא נקבר שם אדם, ובפתע פתאום נתגלה המקום הזה, סימן הוא שמן השמים היה המקום מיוחד בעדה, וכמציל מזוטו של ים. ושם מקום מנוחה כבוד עד ביאת הגואל.

זקני ירושלים העידו, שכמעט כל העיר באו ללוותה, לחלוק

בלוי זצ"ל, שילך עמו לקבלת פנים בעכו. ואמר לו הרה"צ ר' עמרם זצ"ל שהוא מקפיד לא לצאת מגבולי התורה של ארץ ישראל, והרי עכו אינה מגבולותיה, אמר לו הרה"צ מילדוי זצ"ל, אני נוטל עלי את העבירה, ויותר הרה"צ ר' משה זצ"ל על קפידתו, ויצא לעכו לקבל פני כ"ק אאמו"ר זצ"ל.

זמן לא רב אחר שהגיע כ"ק אאמו"ר זצ"ל לארץ הקודש, חלתה אמי מורתי הרבנית ז"ל במחלה קשה, והרבה פעמים היה נראה שעוד מעט ותצא נשמתה, וכ"ק אאמו"ר זצ"ל מסר נפשו בעדה, ועשה כל מה שהיה ביכולתו לעשות להיטיב מצבה. בחג הפסח תש"ה לפ"ק ערך הסדר על יד מטתה בבית החולים בעיר חדרה, ואיש לא היה שם, כי היתה לה מחלה מדבקת רח"ל, ואפילו על הילדים אסרו לבקרה. וביום כ"ו ניסן תש"ה לפ"ק לקח אותה אלקים, ונפטרה אמי הרבנית ז"ל, ונשאר כ"ק אאמו"ר לבדו עם החמשה יתומים.

כ"ק אאמו"ר זצ"ל לא קנה אחוזת קבר בעדה בחייה, כי ציפה לישועת ה' כהרף עין, ובודאי לא

אחר שפסק הדיין כאחד מהם, אין השני יכול להביט בפני חבריו. אבל דבר פלא ראיתי אצל כ"ק אאמו"ר זצ"ל, שהרבה פעמים לפני שהלכתי לישון, ראיתי שני אנשים באים אל ביתו שלא יכלו להביט זה בפני זה, וכמה פעמים נתעוררתי מהרמת קול אחד על חבריו, אבל בבוקר כאשר קמתי, ראיתי את שני האנשים יוצאים בחיוך על פניהם. וזה היה החכמה של כ"ק אאמו"ר זצ"ל, שלא רק שפסק את הדין, אלא אף לא רצה שיצאו מביתו כשיש עדיין שנאה ביניהם, ואחר שפסק הדין תורה עסק בהבאת שלום, כי תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם.

בעת ההוא היה דרכו של כ"ק אאמו"ר זצ"ל לעשן הרבה.

פעם אחת ישב בחדר הספרים שלו, ופתאום שמעתי שמכה על השולחן ומכריז 'גענוג געווען', מיד פניתי לחדרו, וראיתי קופת ציגערעטליך שבורה, שכל הציגערעטליך שהיו בה, מונחים על השולחן בשברי שברים. ושאלתי את כ"ק אאמו"ר זצ"ל מה זה ועל מה זה. ואמר לי, שעתה הפסיק לעשן. שאלתי לו, אבל למה צריך לשבר את כל הקופה. אמר לי, שהרבה פעמים מתעורר בלבו של אדם המעשן

כבוד האחרון כראוי לבתו היחידה של האי צדיק וקדוש א"ז זי"ע.

אחר פטירת אמי מורתי ע"ה, קבע כ"ק אאמו"ר זצ"ל את מושבו בתל אביב, שהיתה בימים ההם עיר מלאה חכמים וסופרים, ומסרו לידו בית המדרש של חסידי ביאלא ברחוב עבודה 15, ונעשה זה הבית המדרש תל תלפיות למבקשי ודורשי ה'.

קנה לו שם בתל אביב קשר חזק עם הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע. והרה"ק ר' אברהם יעקב מסדיגורא זי"ע. והיה לו קשר גם עם הגאון החזון איש זי"ע. גם היה בידידות עם הרה"ק רבי שאול ידידיה אלעזר ממודזין זי"ע בעל אמרי שאול.

בתחילת שנת תש"ח לפ"ק, נתמנה כ"ק אאמו"ר זצ"ל להיות אב"ד דק"ק סאן פאולו בבראזיל, והוא היה אז הרב מטעם המדינה. שם בבראזיל היה כ"ק אאמו"ר זצ"ל עוסק בצרכי העיר בסידור קידושין וגטיין, וכל הדיני תורה התדיינו לפניו.

הנה הדרך בדין תורה הוא, ששני אנשים שיש להם ריב ביניהם,

גיור כשר. ורצו לשלם לו הון תועפות בכדי שיגיירם, והוא לא גייר אף אחד בכל השנים שדר שם. והם הלכו לרעפארם ראביי שהיה שם, והוא לא ביקש לא מילה ולא טבילה רק כסף רח"ל, ויצאו מביתו אחר כמה דקות עם אישור שהם יהודים גמורים.

פעם היה כ"ק אאמו"ר זצ"ל אצל הגה"צ מטשעבין זצ"ל, ובין הדברים שאל לו כ"ק אאמו"ר זצ"ל, אם טוב עשה בזה שלא נתן לגויים להתגייר, כי אם היה מגיירם, היו באים לעם ישראל כיהודים, שהרי הגירות חל בדיעבד, אבל על ידי הרעפארם ראביי נתעברו לתוך עם ישראל בפסול גמור. אמר לו הגה"צ מטשעבין זצ"ל, 'הרב ממונקאטש, אין לי עצה עבורכם, אבל זה אני אומר בפה מלא, שדבר שהוא נגד השולחן ערוך אינו העצה, ועל זה נאמר (משלי כא, ל) 'אין חכמה ואין עצה ואין תבונה נגד ה', שדבר שהוא נגד ה', אינו העצה'. דבריו נתנו חיזוק גדול לכ"ק אאמו"ר זצ"ל, והתבטא כמה פעמים, 'כך הוא מבטו של רב מדורות הקודמים'.

זה שלמד כ"ק אאמו"ר זצ"ל את אומנות המילה במונקאטש,

להפסיק, אבל חושב שיגמור תחילה את הקופה, או את הציגערעטיל שמעשן, אבל לבסוף, כל אלו אינם פוסקים מלעשן, כי עדיין יש בהם רצון לעשן, שהרי רוצה לגמור את הקופה או הציגערעטיל, וזה אינו משום שחושש לבל תשחית, אלא כי רוצה להמשיך, רק גם התעורר להפסיק. אבל אני כאשר רציתי להפסיק, הפסקתי לחפוף!, ולכך שברתי כל הציגערעטילך, כי איני צריך להם עוד, ובזה העמדתי ליסוד שאיני מעשן עוד.

והנה דרכו היה לעשן בכל יום שלש קופות ציגערעטילך, ולא היה אז מסננת כהיום, ומאז והלאה לא רק שלא עישן, אלא לא היה יכול לעמוד ליד מי שעומד ומעשן, והמתבונן יראה שזהו גבורה עצומה.

סיפר אחי כ"ק מרן אדמו"ר ממונקאטש שליט"א, שבהיות כ"ק אאמו"ר זצ"ל בבראזיל, באו אליו הרבה אנשים להתגייר, אבל לא רצה לגיירם, מפני שכל רצונם היה להתגייר כדי לישא בת ישראל, ומבואר בשולחן ערוך הלכות גרים (סימן רסח, סעיף יב) שזה אסור, ורק בדיעבד הוא

פעמים יש שאלה על הבשר שאינו כשר לכל הדעות, ואם יהיה בית שחיטה של יהודים, יחוסו על ממונם ויסמכו על השיטות המתירות, לא כן כאשר השחיטה היא אצל גוים, שאם אין הבשר כשר לכל הדעות, נותנים אותה לגוי.

פעם ראה כ"ק אאמו"ר זצ"ל באיזה מקום בארץ ישראל, שהיה להם בית השחיטה בפני עצמם, וכמה פעמים סמכו על היתרים כאלו, שאם היה הבית השחיטה של גוים, לא היו סומכים על זה, וכאשר כ"ק אאמו"ר זצ"ל עורר אותם על זה, אמרו שגם בבית שחיטה המפורסמת בהידורה עושים כן, והלך כ"ק אאמו"ר זצ"ל לבית השחיטה ההיא, ואכן ראה שגם שם סומכים על קולות אלו, ובראותו ככה, אחזו פחד גדול, ומאז והלאה הפסיק לאכול בשר כלל. ובשלושים שנים האחרונות לימי חייו, לא הכניס לתוך פיו שום בשר הן של עוף והן של בהמה, גם לרבות בשבת ויום טוב.

היתה לו לתועלת רבה גם בבראזיל, כי זכה להכניס לבריתו של אברהם אבינו אלפי תינוקות, שלולא הוא, היו נימולים על ידי רופאים מחללי שבתות. והיה כ"ק אאמו"ר זצ"ל נוסע למקומות רחוקים, כדי לעשות ברית מילה.

פעם אחת נודע לכ"ק אאמו"ר זצ"ל בערב שבת קודש, שיש ברית בשבת בקצה העיר, ושם אין מוהל. אבל לא היה זמן לנסוע לשם קודם כניסת השבת, והבטיח להם שאי"ה הוא יהיה שם בזמן הברית. והנה בשבת בבוקר, קמנו מוקדם, והתפללנו, ויצאתי יחד עמו לדרך של כמה שעות, וכמה פעמים הוצרכנו להתיישב על ספסל מאורך הדרך, והגענו לשם אחר הצהריים סמוך לזמן המנחה.

כך מסר נפשו על המצוה, ואני זכיתי לראות מאות בריתות שמל, וזה היתה לי לרווח כאשר אני התחלתי באומנות המילה, שכמעט לא הצרכתי ללמוד את האומנות.

בשנת תשי"ד לפ"ק, ביקר כ"ק אאמו"ר זצ"ל באמריקא ובקאנאדא, והרבה זכרונות מימים אלו נחקקו אצל זקני חסידי

בענין השחיטה בבראזיל, סידר שהשחיטה תהיה בבית השחיטה של הגוים, כי כמה

שלא יניחו שום אדם בתוך הארבע אמות של קברו מכל צד נכך לשונו הקדוש: 'ברצוני שלא יניחו ארבע אמות סביבותי שום אדם, כי ירא ובוש אני לגרום שום עגמת נפש לאיש ישראל בסיבתו', ומפני זה היו צריכים לקנות את כל הקברים סביבותיו, ועל כן לא יכלו להעלותו להר הזיתים, כי שם היו החלקות יקרים ביותר, וקשה למצוא שם מקום גדול פנוי מקברים, על כן קנה בבית החיים שבפתח תקוה חלקה לאביו וכל הארבע אמות סביביו, וסמוך לזה חלקה לו ולבני ביתו, וגם קנה אז חלקה לאמו הרבנית יוטא ז"ל, שנפטרה בגעטא בווארשא וזכתה לקבורה, אבל לא הניחו מצבה מפני בלבול המלחמה, ולא נודע איה מקום מנוחתה. אבל למעשה לא מצא מקום מנוחת אמו, והקים על החלקה שייחד בעבורה, מצבה קטנה, וחרת עליה שחלקה זו מיוחדת לאמו כשימצא, ותהיה זאת המצבה לזכרון עולם, וכל ימיו חיכה שיתאפשר לו למצוא את מקום קבורת אמו, אבל לא עלתה בידו. ומשום שכבר קנה כ"ק אאמו"ר זצ"ל לעצמו אחוזת קבר בפתח תקוה, קבע את מושבו לדור שם עד סוף ימיו.

מונקאטש בימים ההם, כי מה שחסרו לראות מאז פרוץ המלחמה, זכו אז לראות את התפללות ועריכת השולחנות כבימי קדם.

גם היה אז כ"ק אאמו"ר זצ"ל במאנטריאל כמה ימים, ושבת שם שבתו, וערך אז שבת קודש מרוממת בהשתתפות הרבה מאנשי שלומו, וגם שאר תושבי העיר, ובראשם הרה"ק מטאהש זי"ע, שהיה דירתו בימים ההם במאנטריאל.

הרה"ק מטאהש זי"ע ישב אז ליד כ"ק אאמו"ר זצ"ל מתחילת עריכת השולחן עד סופו, וכן בכל השבת לא זוה ידו מתוך ידו, והרבה פעמים היה מדבר מהשבת ההוא בכיסופין וגעגועין.

בשנת תשכ"ג לפ"ק עלה כ"ק אאמו"ר זצ"ל להתיישב בארץ ישראל. שם עסק להעלות את עצמות אביו זקיה"ק מפארציווא זי"ע, כי עפר בית החיים בשידלץ מעורב בהרבה מים, שאין זה כבוד הנקברים, וגם שהממשלה רצתה לפנות המקום, על כן היה נחוץ להעלותם לארץ ישראל.

והנה זקיה"ק מפארציווא זי"ע ציווה בצוואתו הקדושה,

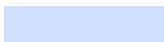
הרה"ח ר' פנחס מאנדעל ז"ל עסק בהעברת גופו הקדוש של

יכולתי להתחזק בכל הצרות שעברו עלי.

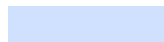
בידוע היתה זאת מן היסודות שמאריך אא"ז רביה"ק

בעל בני יששכר זי"ע (עיין סור מרע ועשה טוב, הוספות מהרצ"א, ס"ק מה-מו. וש"ד) לא להנות מכסף ממקומות זרים, כי כח הפועל בנפעל. ואא"ז זי"ע מסר נפשו על זה, לא להנות מכסף של מקומות זרים (עיין צוואה הקדושה, אות ו). וזה הענין ראיתי גם כן אצל כ"ק אאמו"ר זצ"ל, כשהיה פעם בלאס אנג'לעס, וביקר אצל אחד מחסידיו מקודם המלחמה, שמחמת רוב הצרות הפסיק לשמור שבת כהלכתה, והוא היה איש גביר אדיר, ורצה לתת לו סכום הגון ונכבד, אבל כ"ק אאמו"ר זצ"ל דחה אותו בשני ידים ולא לקח, באומרו, שדבר שמסרו אבותיו הקדושים את נפשם בעבור זה, וגם הוא היה לו חלק בזה, לא ייקל בזה.

לא ימוש מזכרוני לעולם, מה שזכיתי לראות את עבודתו הקדושה של כ"ק אאמו"ר זצ"ל בעמדו לפני התיבה להתפלל, ובשני מקומות ראיתי אצלו התעוררות עצומה עד מאוד,

הרה"ק מפארציווא זי"ע, ופעם אמר לי, שהעביר קרוב לחמש מאות נפטרים, ובלי ספק שגופו הקדוש של הרה"ק מפארציווא זי"ע היה במעמד היותר טוב מכולם. נעיין תנוכת ברוך (פתילה א), הספר שנשא על אביו הרה"ק מפארציווא זי"ע, בשעה שעלה את גופו הקדוש, לבית החיים בפתח תקוה.]

פעם כאשר סיפר כ"ק אאמו"ר זצ"ל לפני את כל הצרות והתלאות שעברו עליו בימי הזעם, שאלתי לפניו, איך יכלת להתחזק במצבים קשים כאלו, אמר לי, דע שחותני הרה"ק זי"ע מסר את נפשו שלא ליקח כסף ממקומות שאינם כשרים, כגון ממחללי שבתות וכדומה, ומשום כן נפל בחובות גדולים, וכאשר נפטר לשמי מרום, היה בעל חוב גדול, וכתב בצוואתו הקדושה (אות ו) שמבקש שישלמו את החובות לבעליהם, והיה לו חוב של מיליאן קרוינען, ואני טרחתי בזה לשלם כל החובות הללו, שהוצרך לזה זמן רב וטירחה עד ששילמתי כל החובות, וזה היתה לי זכיה שאין כדוגמתה, ובימים הקשים ההם כשעברו עלי זמנים קשים היה זה הדבר שחיזק את לבי, שידעתי שיש לי זכות גדולה, ועל ידי זה

הראשון הוא, בעת אמירת אקדמות בשבועות, שהיה בוער בלהב אש, ובפרט בתיבות 'מן ומאן הוא רחמך שפירא בריותא ארום בגיני ספית מדור אריותא', חזר כמה פעמים בבכיות נוראות ובנחלי דמעות, אשרי עין ראתה.

והשני הוא, כאשר זמר את הניגון 'והביאנו לציון עירך ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם', שקיבל מהרה"ק בעל אמרי שאול ממודזין זי"ע, ומאד היה כ"ק אאמו"ר זצ"ל מחבב זמר זה, והיה מזמרו הרבה פעמים בשבתות וימים טובים, כאשר מעניו זולגים דמעות שליש בכיסופים וגעגועים לביאת המשיח במהרה בימינו.

ישראל, שלכאורה יש בזה תועלת גדול. ואף כי היה קשה להרה"ק זי"ע הדיבור, אמר לכ"ק אאמו"ר זצ"ל 'כך קיבלתי מאבותי הקדושים מוסדי דור דור, שאין ללמוד בארץ ישראל כי אם בשפת אידיש, ואני ירא שאם אפתח תלמוד תורה בארץ ישראל, ידברו שם בלשונם העברעיש, על כן הנני נמנע מלעשות זאת'. והתמרמר אלי כ"ק אאמו"ר זצ"ל, חבל שלא פתח הרה"ק מליובאוויטש זי"ע תלמודי תורה ברחבי ארץ ישראל, כי אם היה פותח תלמודי תורה, הרי היו החדרים של חב"ד לומדים בשפת אידיש, כי הרבי רבי יוסף יצחק זי"ע היה עושה זאת תנאי קודם למעשה.

סיפר לי כ"ק אאמו"ר זצ"ל, שביקר אצל הרה"ק רבי יוסף יצחק מליובאוויטש זי"ע בסוף ימיו שנת תש"ט לפ"ק, והרה"ק זי"ע היה אז חלוש מאוד, וישב כל היום ולא היה יכול לעמוד, וגם היה קשה לו לדבר מחמת שעבר עליו אירוע מוח ל"ע בבואו לאמעריקא, לכך לא הרבה לדבר, כי עלה לו הדבר בקושי. בעת ביקורו, שאלו כ"ק אאמו"ר זצ"ל, הרי להרבי יש כח גדול, ולמה אינו מקים תלמודי תורה בארץ

בשנת תשל"ד לפ"ק, ביקר כ"ק אאמו"ר זצ"ל באמעריקא, ובאחד הימים נכנס לבקר את ש"ב הרה"ק מסאטמאר זי"ע [שניהם היו נכדי הרה"ק בעל ייטב לב זי"ע], והאריכו ביניהם בסוד שיח שרפי קודש לזמן מה, כאשר גמרו והתחיל כ"ק אאמו"ר זצ"ל לצאת, עמד הרה"ק מסאטמאר זי"ע ממקומו, ואחז בידיו בשולחן, אבל מחמת חולשתו לא היה יכול ללוותו, רק ציוה שכולם ילוו את כ"ק אאמו"ר זצ"ל עד האויטא, והיה הדבר

לפלא אצל כל העומדים שם, שמחלק הרה"ק זי"ע כבוד גדול כל כך לכ"ק אאמו"ר זצ"ל יותר משאר רבנים שבאו לבקרו.

כאשר חזרו מללוותו, קרא הרה"ק מסאטמאר זי"ע להרה"ח ר' עזריאל גליק ז"ל משב"ק, ואמר לו, הנך יודע, שהכרתי הרבה אנשים גדולים, אבל דע, שלב טוב כזה, כמו הרב ממונקאטש [אאמו"ר זצ"ל] לא מצאתי. ושמעתי גם מבני הרה"ח ר' עזריאל ז"ל, ששמעו זאת כמה פעמים מאביהם ז"ל.

בשנת תשמ"ח לפ"ק, קרה לכ"ק אאמו"ר זצ"ל אירוע מוח קשה ל"ע, וכשהתעורר, לא היה יכול לדבר. באותן הימים נכנסתי פעם לבקרו, וראיתי אותו יושב ולומד יורה דעה הלכות תערובות, עם הרה"ח ר' שמעון מייער ז"ל, אבל לא ידעתי מי הוא זה, ולמה בא לסייע לו. וסיפר לי אותו האיש, שבא לכאן להכיר טובה לכ"ק אאמו"ר זצ"ל על מה שעשה לו חמישים שנה קודם לכך, וכך היה המעשה, שבשנת תש"ו לפ"ק כשהגיע כ"ק אאמו"ר זצ"ל לתל אביב, ראה בשכונתו, ילדים בגיל חינוך שבאו ממשפחות חלשים ביותר, והילדים האלו לא למדו

בחדר רגיל, וכאשר ראה זאת כ"ק אאמו"ר זצ"ל ריחם עליהם, כי ראה שאין תקוה לאחריתם, ואמר להם, שרוצה ללמוד עמיהם. ומאז והלאה היה כ"ק אאמו"ר זצ"ל לומד עמיהם בכל יום זמן מה שיעור בגמרא חומש ומשניות, עד שראה שהם מסוגלים להיכנס לחדר טוב, וגם על זה דאג, והכניסם לתלמוד תורה חשוב. ודאג שהכל יהיה על הצד היותר טוב עמיהם, כי הוריהם לא דאגו על זה. ובשביל זה, ניצלו הילדים מרדת שחת, וכמה מהם גדלו להיות בני תורה אמיתיים, והעמידו בתים נאמנים לה' ולתורתו. ואמר לי ר' שמעון, אני הייתי מילדים אלו, וכאשר שמע שכ"ק אאמו"ר זצ"ל מונח על ערש דוי, חשב שעתה הזמן שעליו להכיר לו טובתו, ובא אל כ"ק אאמו"ר זצ"ל, והתחיל ללמוד עמו מן הקל אל הכבד, והיה צריך לדבר עם כ"ק אאמו"ר זצ"ל, כי לא היה יכול בעצמו לדבר, וככה היה להם שיעור קבוע בכל יום.

אחר אירוע המוח ל"ע, נכנסתי פעם אל כ"ק אאמו"ר זצ"ל, וראיתי אותו לומד מסכת בבא בתרא פרק יש נוחלין, ואמרתי לו, שאין זה טוב למוח להטריד

וחידושים על דרך דרוש וחסידות על סדר הפרשיות. ועוד בחייו זכה לברך שהחיינו בשם ומלכות על ספריו. וספר 'דברי נבונים' על סדר ויקרא, הוציאו לאור ליום ההילולא הראשון. ויש להודות לה', שזכינו שעל כל פנים בשנותיו האחרונות, יכתוב את חידושי וישארו לפליטה לטובה, וחבל על דאבדין אלפי חידושי תורה ודרשות ושיעורים בישיבה אשר נשתכחו.

בשנת תשנ"ח לפ"ק היה כ"ק אאמו"ר זצ"ל חלוש מאד, ובליל ג' דחנוכה, ליל שישי ז"ך כסלו, דיבר בטעלעפאן עם הרה"ג ר' נפתלי הערצקא מענדלאוויטש שליט"א ראש הכולל טורקא בירושלים עיה"ק, שהיה בידידות עמו, ואמר לו כ"ק אאמו"ר זצ"ל דבר תורה על עניני חנוכה, וכנראה שהוא היה האחרון שדיבר עמו.

אחר כן ישב לכתוב דברי תורה, וסיים דבריו עם הפסוק 'ושבת עד ה' אלוֹקֶיךָ' (דברים ד, ל) ובלילה ההוא, קודם שסיים המאמר, השיב את נשמתו הטהורה אל ה' אלוֹקֶיו במיתת נשיקה ממש.

בענינים קשים אלו, מוטב שילמד מסכת קלה כמו מסכת ברכות או מסכת תענית וכדומה, ענה לי כ"ק אאמו"ר זצ"ל, 'דאס איז נישט א קונץ'.

מאז נשאר חצי גופו משותק, והיה לו קשה ללכת ולהזיז איבריו, על כן היה סגור בביתו כל היום. והנה מעולם לא כתב כ"ק אאמו"ר זצ"ל דברי תורתו, משום שהיה טרוד מאד, וגם שבענוותנותו סבר שהם כבוסר ואינם ראויים להיכתב, ברם כשהיה סגור בביתו, היה זמן מוכשר להתחיל לכתוב דברי תורתו, והחליט נכדו משמשו בקודש הרה"ח ר' אשר גראסמאן הי"ו [בן חתנו הרב חיים גראסמאן שליט"א], לקנות לכ"ק אאמו"ר זצ"ל טיי"פ מאשי"ן, במעות שקיבל לבר מצוה שלו, ולימד את כ"ק אאמו"ר זצ"ל להשתמש בזה, ומאז ישב כ"ק אאמו"ר זצ"ל הרבה שעות וכתב דברי תורה, הכל מפי הזכרון, כולל המראה מקומות, כי קשה היה לו לילך לארון הספרים ולחפש.

בזכות זה זכה להוציא בחייו ספריו, 'בינת נבונים', ו'דברי נבונים' על סדרי בראשית שמות, לקח מוסר והשקפה,

השמועה המרה עשתה מיד כנפיים
 בכל רחבי הארץ, ובאו
 כולם לחלוק לו את כבודו האחרון
 לאיש מורם מעם גדול בענקים,
 ואע"פ שהיה אז ערב שבת חנוכה,
 שהוא יום טרדה לכל.

וחנה פלא הוא, כי אחר ימי הקיץ
 תשנ"ז לפ"ק, הוריקן את
 הבור מי גשמים במקוה שלו,
 והמתינו שירדו גשמים למלאותם,
 אבל למעשה לא ירדו גשמים עד
 אז. ובלילה ההוא, ליל ג' דחנוכה,
 נפתחו ארובות השמים וירדו שטף
 מים רבים גשמי ברכה שמילאו
 את הבורות על גדותם, וראו שמן
 השמים פעלו שיוכלו לטהר גופו
 של כ"ק אאמו"ר זצ"ל במקוה
 שהקים במסירות נפש.

הלווייתו יצאה בכבוד גדול מבית
 מדרשו המפואר, ושם
 עמדו גדולי העיר להספידו כדין
 חכם בפני מיטתו, הגה"צ ר' חיים

יהודא הלוי דייטש שליט"א גאב"ד
 חוג חתם סופר, והגה"צ ר' שמואל
 אונסדארפער זצ"ל אב"ד ק"ק דברי
 חיים-צאנז בפתח תקוה, וגם הגאון
 הגדול רבי שמואל הלוי וואזנער
 זצ"ל בא מבני ברק להשתתף
 בהלוויה.

אחר כן הובילו את מיטתו על
 הכתף בכבוד גדול אל בית
 החיים בעירו, אל קברו אשר קנה
 בחייו ליד הארבע אמות של אביו
 הקדוש זי"ע.

בהלוויה היה גשם חזק מאוד,
 וידוע שבהלווית הרה"ק
 המלבוש מזידיטשויב זי"ע, שהיה
 בשביעי של פסח בעיר מונקאטש,
 לזה אא"ז זי"ע, והיה שם גשם
 חזק מאוד, ואמר אז אא"ז זי"ע
 'השמים זולגות דמעות על אותו
 צדיק'...

דברות קודש

ליל ג' דחנוכה - ו"ך בסלו

יומא דהילולא של

כ"ק מרן אדמו"ר רבי ברוך יהושע ירחמיאל זללה"ה

אדדק"ק מונקאטש

— תשס"ז לפ"ק —

בחורה לשמה, זוכה לדברים הרבה, ולא עוד, אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו, וכו', ע"כ. ודייק, דלכאורה לא נתבאר מהו ההצטחה של 'דברים הרבה', דזה שממשיך 'ולא עוד אלא שכל העולם' וכו', הרי היא הצטחה צפני עצמה, ואם כן מה נכלל בגדר של 'דברים הרבה'.

ומבאר הדבר, כי העוסק בחורה לשמה ולשם שמים, הרי צעת לימודו ועסקו בחורה, הלא רצונו לעשות צוה נחת רוח לקודשא בריך הוא, ואי הכי, בשעה שלומד פרשה שעוסק צעניי מצוה אחת, אזי יש לו התשוקה והרצון לקיימה ולעשותה בפועל, כי כל שאיפתו הוא בלעדו לקיים רצון ה', ועל כל דבר שלומד, מצפה ועומד מתי יהיה לו האפשרות לעשות רצון הבורא צוה,

בגמרא כשנכנסו יוונים להיכל, טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונאחז, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס, והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעו ועשאו ימים טובים זהלל והודאה (שבת כה, ג). ויש להתבונן, למה עשה הקב"ה אז הנס הלו של הפך שמן, שלא היה בו אלא להדליק יום אחד, ונעשה נס שהדליקו ממנו שמונה ימים, הא מה זה שיך לכל הנס חנוכה שגברו החשמונאים במלחמתם על היוונים.

ונראה הענין, על פי דברי בעל ההילולא כ"ק אדמו"ר ז"ל, בציאור דברי חכמינו ז"ל (אבות ג, א) 'כל העוסק

לקיים המצוה צמעה. והרי קיימא לן (ברכות א, א) 'חישב לעשות מצוה, ונאנס ולא עשה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשה', נמצא, דמי שלומד תורה לשמה, ורוצה לעשות נחת רוח לאדון כל, אזי מחוץ העצם מצוה של 'והגית צו יומם ולילה' (יהושע א, ח), נתרצה לו מצות הרצה לאין שיעור, כי הוא עומד ומצפה מתי יוכל לקיים המצוה בפועל. ועל זה אמרו 'כל העוסק בתורה לשמה' לעשות נחת רוח להקב"ה, 'זוכה לדברים הרבה', היינו כל המצוה שלומד ומצפה מתי יוכל לעשותה.

זהו מה שאיתא (מכות כג, ז) 'רבי חנניה בן עקשיא אומר, רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרצה להם תורה ומצוה, שנאמר (ישעיה מז, כא) 'ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר', ולכאורה מה זה הריצוי כל כך, דהרי יש לנו רק תרי"ג מצוה, ולמה נקטו בלשונו 'הרבה להם תורה ומצוה'. רק כפי הנ"ל עולה שפיר, היינו ש'הרצה' העצם 'תורה ומצוה', דבשעה שלומד לשם ה', לעשות נחת רוח מלפניו, הרי צוה נתרצה תורתו ומצותיו, כי נחשב כל מה שחושק ומצפה לקיים המצוה בפועל, כאילו בא לידי מעשה, ועל זה כתוב 'ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר' שמגדיל התורה שלו.

לפי הנאמר, ממשיך לבאר מימרא דרבי חנינא בן דוסא (אבות ג, ט) 'כל

שמעשיו מרובין מחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו מרובה ממעשיו, אין חכמתו מתקיימת', וקשה, דהרי חכמת התורה, הוא לאין גבול וערך, ואיך שייך לומר 'מעשיו מרובין מחכמתו', הא לכל מעשה אדם יש גבול, משא"כ החכמה הקדושה של התורה בודאי אין לה שיעור. אולם כפי הנזכר מובן הענין היטב, כי הכוונה לחכמת התורה שאדם לומר לשמה ולרצון השכינה הקדושה, דאז נמצא שמעשיו הוא מרובין הרצה מחכמתו, כי על ידי שלומד מצוה ה' ומצפה מתי יגיע לידי מעשה, נחשב כאלו קיימו בפועל, ועל זה נאמר 'כל שמעשיו מרובין מחכמתו' שלומד לשמה, אז 'חכמתו מתקיימת', עכמו"ד.

ולענ"ד נראין הדברים בדברי חכמינו ז"ל (קידושין מ, ז) 'תלמוד גדול, או מעשה גדול, נענה רבי טרפון ואמר, מעשה גדול, נענה רבי עקיבא ואמר, תלמוד גדול, נענו כולם ואמרו, תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה', ע"כ. וטעון ביאור, דמשמע שהתלמידים לא נקטו איזה שיטה אי מעשה גדול או תלמוד גדול, רק עשו כעין פשרה בין השיטות, דעל ידי שמקיימים 'תלמוד', הרי באים ממה נפשך צוה לידי 'מעשה', ואפשר לקיים ידי שניהם, ועל כן 'תלמוד גדול', אולם לא פסקו שתלמוד הוא בעצם גדול יותר ממעשה, ואם כן, לכאורה לא נעשו צוה יפה, כי אם נלק

ומצות, ועל ידי זה יגדיל ויתרבה מה שרצו המה להצטל.

בגלל זה נעשה הנס באופן זו דייקא, שהיה רק שמן מעט, שלא היה להדליק אלא יום אחד, ובמועט הזאת נתרבה להדליק שמונה ימים, לרמוז איזה עבודה שנדרש מהם בשעתו אז, להרבות ולהגדיל התורה יותר מהערך, על ידי שילמדו לשמה ולנחת רוח לה', שעל ידי זה יחשבו המצות שמתכוון לקיים, כאילו נעשה בפועל, וכנ"ל.

אמנם יש להעמיק בהענין, דהאיך ניכר באדם, שהוא אכן לומד לשמה ולשם ה', ולא נתכוון לשם כבוד או ממון, וכדומה בפנייה אחרת. ויתכן לומר, דבשעה שטוב לו לאדם, והכל הולך ציושר אללו, ואין הדין שורה בו, ואז הוא מקיים מצות ה' ותורתו, אז לא ניכר עדיין שמתכוון לזה לשם שמים, כי אפשר לומד לשם פנייה, משא"כ אם עובר על אדם זמנים קשים, ועם כל זאת ממשיך בלימודו ושקידתו בתורה בלי הרף, הרי נתגלה בזה שלא נתכוון לזה לשם נגיעת עצמו, כי בזמנים קשים אין תאוה וכבוד לפני האדם.

ואפשר להעמיד בזה, מה שמצינו (פסחים סג, ב) 'רבי שמלאי אחא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה [רבי שמלאי] ניתני לי מר ספר יוחסין [הצרייתות המבארות 'דברי הימים'] וכו', אמר ליה [רבי שמלאי]

לשיטת רבי טרפון ד'מעשה גדול, אם כן אין הכי נמי שהתלמוד מביא לידי מעשה, אבל אי אפשר לעסוק בשעה אז במעשה, והרי 'מעשה גדול, ואם כן מה מהני בזה שאמר 'תלמוד גדול, שמביא לידי מעשה'.

אבל כפי הנזכר נתיישב יפה, שהן אמרו, דיש ענה לקיים ידי שני שיטות אלו בפעם אחת, בין תלמוד ובין מעשה, וזה על ידי לימוד תורה לשמה, שאז נמצא שחושק ומנפה מתי יוכל לקיים המצות במעשה, ואז נחשב כאילו עשה בפועל, והרי בזה, דבשעה שלומד, נתקיים ענין של 'תלמוד' בלימוד התורה, וגדר ה'מעשה' על ידי שנחשב כאילו עשה מצות אלו בפועל. וזה 'גדול תלמוד שמביא לידי מעשה', היינו לא לאחר זמן, רק גם בשעת התלמוד גופא, כבר הביאו 'לידי מעשה'.

והנה היוונים הרשעים, רצו 'להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך' (נוסח ועל הניסים, ציני מתחיהו), לצטל ולמחוק את התורה ח"ו, על כן, כשעזר הקצ"ה את ישראל, וגברו הששמונאים על היוונים, ושלטו כח הקדושה על הרשעים, הרי היה צריכין זה לעומת זה להגביר כח התורה, במדה היותר מרובה, לתקן את אשר קלקלו. והענה לזה הוא, על ידי שילמדו תורה לשמה, ונמצא שיתרבה התורה והמצות יותר מהשיעור, בצחינת 'הרבה להם תורה

ניתנייה בשלשה ירחי, שקל [רבי יוחנן]
קלא [עפר], פתק ציה [ורק על רבי שמלאי],
אמר ליה [רבי יוחנן] ומה 'צוריה' דציתהו
דרבי מאיר [אשמו של רבי מאיר], צרתיה
דרבי חנינא בן תרדיון, דחניא תלת
מאה שמעתתא ציומא, משלש מאה
רבותא [שכיכותה ללמדת שלשה מאה משניות,
משלשה מאה רביים, ביום אחד], ואפילו הכי
יכתה ידי חובתה [בספר יוחסין] בתלת
שנין, ואח אחרת בתלתא ירחי. כי שקיל
ואזיל [יש גורסים 'כי רהט ואזיל', היינו בשעה
שצרח רבי שמלאי], אמר ליה [לרבי יוחנן],
רבי, מה בין לשמו ושלל לשמו [בקרנן
פסת, דפסול], לאוכליו ושלל לאוכליו
[דכשר], אמר ליה [רבי יוחנן] הואיל וצורבא
מרבנן את, תא ואימא לך וכו', עיין
שם. והדברים מרפסין איגרא, דהאם
זוה שמקבל על עצמו ללמוד כל ספר
יוחסין בשלשה חדשים, אין זה מעיד
עליו שהוא צורבא מרבנן, ורק זוה
שמתקשה בהבנת משנה אחת, אזי מוכח
מיד שהוא צורבא מרבנן.

אולם באמת, מצינו עוד כעין זה (מגילה
כת, א) 'שאל רבי עקיבא את רבי
נחוניא הגדול, במה הארכת ימים, אתו
גווי [עבדיו של רבי נחוניא], וקא מחו ליה
[לרבי עקיבא, כי סברו שהוא קץ בחייו של
אדונם], סליק [צרח מפניהם] יתיב ארישא
דדיקלא [בראש האילן], אמר ליה [רבי
עקיבא], רבי, אם נאמר 'כבש' [את הכבש
אחד חעשה בצוקר' (במדבר כת, ד)], למה
נאמר 'אחד' [הא 'כבש' הוא לשון יחיד],

אמר להו [רבי נחוניא] צורבא מרבנן
הוא, שצוקהו, ע"כ. וגם הכא אינו
מוצן הענין כפשוטו, איך נתגלה שהוא
צורבא מרבנן, על ידי ששאל קושיא
פשוטה כזו.

רק הציאור בכל זה נראה, דזוה שאדם
לומד צמאצו הרגיל, שהכל מתנהג
צו לפי הנראה, ואין לו שום קישוים
ונסיונות וכדומה, הרי אין ניכר צו
שהוא לומד לשם ה', לימוד לשם יחוד
קודשא צריך הוא ושיכניתה, ואינו ראוי
עוד ליקרא בשם 'צורבא מרבנן', אולם
בשעה שהוא עומד צמאצ קשה, ועם
כל זאת לומד את התורה ציגיעה עיומה,
ולא נתרשל על ידי מצבו, זה מגלה
פנימית כוונתו לעשות ראון ברוך הוא,
ולא להנחת ונגיעת עצמו, כי גם בזמן
חמור כזה, אע"פ כן מקדיש את עצמו
לתורה ה'. על כן, בין רבי שמלאי,
שצרח אז מאת רבי יוחנן כשזרק עפר
על פניו, ובין רבי עקיבא, שיצא אז
בראש האילן בפחד מפני הרדיפה, ועם
כל זאת היו מחשבתם דצברי תורה,
ושאלו אז מה שנתקשה בלצם צעת
לימודם בסוגית התורה, רק אז נתגלה
שתורתם היא כולה רצויה לשם שמים,
כלי שום כונת עצמיות, וראויים להיקרא
'צורבא מרבנן'.

הנה הרצה ידוע ומסופר על כ"ק
אאמו"ר זצ"ל, על רוב שקידתו
ויגיעתו בתורה, שלא פסק פומיה

מגירסיה יומם ולילה, ורוב גאונויותו בכל חדרי וחלקי התורה, ומסופר, שצימי חורפו צעיר שעדליך י"ו, היו אנשי סביביו מתצטאים עליו: 'ער קען זיך נישט דערהאלטען, און דעם שטריק', היינו שהיה קושר עצמו אל הכסא, ללמוד בלי הרף יומם ולילה, וזה היה כל ימיו נפשו וחיותו. אבל האריך נתגלה שכל זה היה לשם שמים, לעשות נחת רוח לאבינו שבשמים, הרי הוא בזה, שגם בעצרו זמנים קשים וטירדות, אחר פטירת אב"ז מרן זי"ע, שקיבל את עול הרבנות עליו בעודו אברך צעיר, והוארך לנהג עיר גדולה ואם בישראל, ועם כל זאת חפס בישיבתו הרמה 'דרכי תשובה', ומסר שם שיעוריו הנפלאים ברוב עמקות וחריפות, והיה מונח בעומקה של תורה כל הזמן, בין כשישב בבית דינא רבא דק"ק מונקאטש י"ו, ובין כשנשא הדרשות והפלפולים בפני כל העם ועדה, ולא הפסיק מלימודו כל זמנים אלו.

ובן כל משך ימי חייו, אפילו כשחליו חוקפו עליו רח"ל, אע"פ כן לא מש מתוך אהלה של תורה. וזכורני עובדא אחת, כשנסעתי לבקר אחר שהיה לו אירוע צמח ל"ע 'סטראק' בלע"ז], ומנאמיו לומד פרק י"ש נוחלין' במסכת 'צבא בתרא' ושאלתי לו, למה במצב קשה כזה, אינו עוסק בלימוד קלה היותר, כגון מסכת 'ברכות' וכדומה, וענה לי, 'דאס איז נישט קיין קונץ'. בזה נתקיים 'כל שמעשיו מרובין מחכמתו, חכמתו מתקיימת', על ידי שלמד תורה לשמה, השאיר וקיים אצלו התורה, והיה ידוע לעלוי וגאון נפלא, בצחינת 'גדיל תורה ויאדיר'.

בן יעזור ה' חלקינו, שיהיה מליך יושר טוב עלינו, וזכותו יעמוד בעדינו, להיוושע בכל משאלות הלב לטובה, בני חיי ומזוני רויחי וסייעתא דשמיא, וזכות אבות יגן עלינו, בציאת בן דוד, במהרה בימינו, אמן.

– תשס"ט לפ"ק –

בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים (שנה בא, ג). ומשמע מלשון 'הדליקו', דבכל יום ויום הדליקו את המנורה, ואע"פ שלא היה בו שמן להדליק, עם כל זאת עשו

בגמרא כשנכנסו יוונים להיכל, טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונאחוס, דדקו ולא מנאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה

ובמו שידוע מהרה"ק רבי צונס מפרשיסחא ז"ע (קול מצה, פרשת שמות, ד"ה ותשלח) לפרש מה שמנינו בצחיה בת פרעה כשנטלה את משה רבינו משפת היאור, שנאמר (שמות ב, ה) 'ותשלח את אמתה ותקחה', ודרשו (סוטה יב, ב) 'נשתרצבה אמתה אמות הרבה', היינו שלא היה ציכולתה להגיע צדיה אל הציצה, כי היתה הציצה רחוקה הרבה, אבל נעשה לה נס מן השמים שנשתרצבה אמתה אמות הרבה. והקשה, דאין הכי נמי שנעשה לה נס מן השמים שנשתרצבה ידה, אבל מעיקרא מאי קסברה, הא היא לא ידעה שיעשה עמה נס, ולמה הושיטה כלל את ידה למקום רחוק כל כך, כשאין ציכולתה כלל להגיע לו.

ובבאר כדברינו הנ"ל, די ש חיוב על האדם לעשות ההשתדלות שצרכהו, ואפילו שידוע צבירור שאין בהשתדלותו יכולת להגיע לידי כלום, אבל אדם מוכרח לעשות עד מקום שידו יד כהה מגעת, ולא אז מושיעין לו מן השמים, ומציאין את המעשה לידי גמר, אבל אם האדם יושב צדו, ולא עושה מה שצרכהו, אז אין מסייעין אותו, כי רק 'צא לטהר', הרי 'מסייעין אותו', אבל אם סומך כל כולו על השמים, ויושב ולא עושה מאומה, אין לו הסייעתא מן שמיא.

ולבאורה יש לעיין, דלמה נריך האדם לעשות איזה מעשה כלל,

מעשה ההדלקה, והענין נריך ציבור, דאם ממילא לא היה שמן להדליק צו, מה היה הענין שעשו מעשה ההדלקה, ואם היו סומכין על הנס, הרי היה יכול לצוא אש מן השמים, ולמה דלקו כלל, אם לא היה צו שמן להדליק.

(ב) ברש"י עידין חשמונאי וצניו להלחם עם עובדי כוכבים וכו', לפי שהיו מועטים, י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד רבבות (דברים לג, יא ד"ה מחז). וגם הא נריך ציבור בסגנון הנ"ל, דלמה יצאו כלל למלחמה עם י"ג אנשים כנגד רבבות מלומדי מלחמה, הרי על פי דרך הטבע ממילא לא היה שום דרך להם לנצח המלחמה, ואם היו סומכין לגמרי על אצניו שבשמים, אזי היו צריכים טוב יותר ליכנס לצית המדרש, ולהתפלל ולעק א' הקצ"ה, שיצילנו מתחת ידי היוונים, ולמה הוצרכו כלל לערוך ענין מלחמה, שממילא לא היו יכולין לעשות מאומה.

רק הענין הוא, כדרך שאמרו חכמינו ז"ל (יומא לה, ב) 'צא לטהר, מסייעין אותו', ואמרו בלשון 'צא לטהר', כי מחויב אדם לעשות כל מה שצרכהו להגיע למטרתו, ונריך לעשות את כל ההשתדלות השייכת מצדו, אבל היות שאין צרכו לעשותו, כי איזה יכולת כלל יש באנוש קרוך מחומר, אבל כיון שעשה אדם כל מה שצרכהו, והיה כבר 'צא לטהר', דייקא אז 'מסייעין אותו'.

שסובר האדם שיש ביכולתו לעשות ולפעול, עושה את המעשה והשתדלות שלו, כי הרי הוא דבר שביכולתו לעשות, צריך אזי גם כשאין ביכולתו לעשות, צריך לעשות מה שביכולתו, כי באמת בין זוה וצין זוה לא עושה האדם מאומה, רק הכל נעשה בידי שמים, אבל האדם צריך על כל פנים את ההשתדלות שצידו, דהוא מראה זוה, שכמו במקום שאין ביכולת לעשותו הרי זה דבר פשוט שהכל נעשה על ידו יתצרך, כמו כן במקום שגראה שיש ביכולת האדם לעשותו, גם כן נעשה על ידי השם יתצרך, והאדם עושה ההשתדלות מזדו, להראות ששניהם שוים זוה.

ובאמת יש להעמיק עוד יותר, דאם ממילא לא יכול האדם לעשות מאומה בהשתדלותו, וכל מעשה ומעשה צין גדול וצין קטן שעושה לא יכול לפעול כלל, ורק הסייעתא דשמיא מציאו לידי פעולה, ואם כן למה באמת צריך לעשות שום השתדלות כלל, הא ממה נפשך אינו פועל זוה כלום, ומה מועיל פעולתו הקטנה כלל.

אמנם כוונת הענין הוא, כי רוצה הקצ"ה שיאמינו בני ישראל בהגחתו יתצרך, כי אם לא היו עושים שום השתדלות, והיינו רואין בעין כי הכל נפעל מן שמיא, אז לא היה בחירה כלל, ולא היה צריכין לזה אמונה, כי היה רואין זאת בעין, אבל היות שהאדם

במקום שאין צידו להגיע למטרותו, הרי ממילא לא פועל צמעשי ידיו כלום, כי אין ביכולתו לפעול את המעשה, ואם אין ידו יכולה להגיע למקום רחוק, אמאי צריך כלל לשלוח את ידו, הא אם ממילא צריכין לסייע לו מן שמים ואין ביכולתו לעשותו, מדוע מחויב האדם לעשות את ההשתדלות במה שממה נפשך אין צידו.

אלא הענין הוא כמבואר הרבה בספה"ק, דבעצם גם כשהדבר נראה שביכולת ציד האדם להגיע, כגון אם הציצה היתה רק רחוקה אמה אחת ממנה, היה גם כן אי אפשר לה לעשות את המעשה, כי כל דבר ודבר, גם מעשה קטנה מאוד, אין ביכולת ציד האדם לעשות ולפעול, וכל פעולה אפילו קטנה, אי אפשר לו צלי סייעתא דשמיא, וכמו שאמרו (בראשית רבה יד, ט) 'כל הנשמה תהלל י"ה, על כל נשימה ונשימה', כי גם כל נשימה ומעשה קטנה שרוצה האדם לעשות, גם כן אי אפשר לו כלל צלי סיוע מה'.

ונמצא, דבאמת האדם אינו עושה ואינו יכול לעשות מאומה כלל, כי הוא רק עושה השתדלותו, אבל באמת הכל עושה ה', ואם כן מה זה נפקא מינה כביכול לגבי קודשא צריך הוא אם הציצה הוא מאות אמות רחוק או אמה אחת, הרי לגבי הקצ"ה לא שייך זוה חילוק, ואם כן כמו שבמעשה קטנה

עושה פעולתו, ויכול לחשוב שעל ידי פעולתו נפעל המעשה, 'ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה' (דברים ח, יז), אז צריכין לזה האמונה, שיאמין בן אדם ישראל, שבאמת אין בכוחו לעשות מאומה, ואפילו שגראה כאילו אנו עושים המעשה, אבל באמת אין זה מכוחו כלל, כי הכל נפעל מידי ה'.

על כל פנים יוצא לנו מזה יסוד גדול באמונתנו בזה, 'דאע"פ שאנו מאמינים בני מאמינים שהכל נפעל בידי ה', ואין בכוחו לעשות מאומה, והכל נעשה ממה נפשך מן שמיא, עם כל זאת לא נפטרים מלעשות ההשתדלות, כי אדם צריך לעשות ההשתדלותו, ולעשות כל מה שביכולתו, ואלא אז מסייעין לו מן שמיא, כי רק ה'צא לטהר, מסייעין אותו, וכמו ששמעתי פעם פירוש נאה בשם צדיק אחד זי"ע, על מה שאמרו חכמינו ז"ל (סוטה מט, א-ב) כל הברות הנעשים לבני ישראל בעיקבתא דמשיחא, ואחר שמונה כל הברות מסיק 'על מי יש להשען, על אבינו שבשמים', ולכאורה טעון ביאור, דזהו דבר פשוט מאוד, ומאי קמשמע לן דאין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים, ומה מחדש לנו בזה.

ופירש הענין, כי זה יהיה אחד מהברות של עיקבתא דמשיחא, דכשצא לאדם איזה מצב קשה, ולא רואה איך יש ביכולתו לעשות ולפעול כלום, כי לא

רואה שום עצה ותקוה לזה, ואין באפשרותו לעשות לזה מאומה, אזי מתייאש, ומגביה ידיו למעלה ואומר 'אין לנו להישען אלא על אבינו שבשמים', וזהו אחד מהנסיונות הקשים באמונת ישראל בעיקבתא דמשיחא, כי אם יש לאדם האמונה ברורה והשגה, אזי מבין ויודע כי גם במקום שקוצר שיכול לעשות ולפעול, גם שם אין צידו לעשות כלום, והכל בידי שמים, רק הקב"ה מחייב את ההשתדלות האדם, שהוא צריך לעשות על כל פנים מה שביכולתו, ואפילו שבדרך הטבע אין בכוחו לפעול כלום, אבל צריך לעשות מה שביכולתו, ואז יסייעו לו מן השמים.

בענין זו נאמר בקריעת ים סוף (שמות יד, טו) 'ויאמר ה' אל משה מה תצונו אלי, ופירש רש"י (ד"ה מה) 'למדנו שהיה משה עומד ומתפלל, אמר לו הקב"ה, לא עת עתה להאריך בתפלה, שישראל נתונים בצרה', ע"כ. והדברים מרפסין איגרא, דאימתי ראוי להאריך בתפלה, יותר משעה שנתונים בצרה, וצריכין לרחמי שמים, אז צריכין להתפלל ולהתחנן אל ה' שיוציאנו מצרה לרוחה, כמו שכתוב (תהלים קיח, ה) 'מן המצר קראתי יי"ה', ואם כן מה היה החסרון שהיו בני ישראל מתפללים אל ה'.

ובדברים הנ"ל מיושב שפיר, כי בודאי צריכין להתפלל ולצעוק אל ה' שיוציאנו מצרותינו, אבל זה לא פותר

לו סיוע מן שמים, ולכן יאזו צי"ג אנשים לקראת היוונים, כי ידעו שממילא אין צידם, רק המה צריכין לעשות השתדלותם.

ובן צהדלקת המנורה, אמנם שלא היה שמן להדליק, ולא היה בדרך הטבע שדליקו ממנו שמונה ימים, אבל לישב צד ולא לעשות מאומה, זהו אסור לכן ישראל, רק צריך להיות 'ותשלח את אמתה', שהאדם צריך לעשות מה שיכול, ואפילו אם יודע צבירור שאי אפשר לו, הרי גם במקום שקוצר שאפשר לו, גם כן אין צידו, כי הכל נעשמה מאת ה', ואם כן, הם עשו את מה שלהם, שהדליקו המנורה, ועל השאר צטחו 'זה' ובישועתו, שאם היו צבחינת 'צא לטהר', בודאי יזכו שיהיו 'מסייעין אותו'.

והגה היום חל יומא דהילולא של כ"ק אאמו"ר זצ"ל, שידוע בימי מלחמת העולם השניה, שפעל הרבה צהצלת ישראל, ולא נתייאש לעולם גם צהמצבים הקשים ביותר, ועסק בכל מה שציקלתו להציל ולפעול צעד בני ישראל, ואפילו שהיה חרב חדה מונח על צוארו, לא נח ולא שקט, ועסק ציום וציליה לעשות מה שצידו לצורכי בני ישראל. צשעה שהרצה מבני ישראל היו יושבים וצוכים, והתייאשו מהמצב הקשה שהגיע להם, והיו אומרים 'אין לנו להישען אלא על אצינו שצשמים', אבל הוא גם ידע, ש'לא עת להאריך צתפלה', כי אנו

את האדם מלעשות השתדלותו, והאדם צריך לעשות מה שציקלתו, אבל אסור רק לומר 'אין לנו להישען אלא על אצינו שצשמים', כי חיוב יש לעשות השתדלות, כי רק 'הצא לטהר מסייעין אותו', כי מי שמאמין כראוי צה', אז יודע ומצין היטב, כי גם צמקום שקוצר האדם שיש ציקלתו לעשות מאומה, גם שם אין צידו לפעול כלום, אבל עם כל זאת הוא עושה רק מה שצידו, אבל צאמת הכל צידי ה', אם כן גם צמקום שרואה להדיא שאין ציקלתו לעשות כלום, גם כן צריך לעשות מה שצידו, כי ממה נפשך צשניהם נעשה הכל צידי ה', והוא לא עושה מאומה, על כן 'לא עת עתה להאריך צתפלה, שישראל נחונין צצרה', וצריכין לעשות השתדלות, שעל ידי זה תצוא הישועה מן השמים, על כן 'דבר אל בני ישראל ויסעו', כי רק 'הצא לטהר, מסייעין אותו'.

מעתה צצוא לציאור, כי בודאי ידעו השחשמונאים צצ"ג אנשים אי אפשר לנצח את הצבא הגדול והחזק של היוונים, וממילא אין צידם לעשות ולפעול כלל, אבל גם זאת ידעו, שאפילו אם יאזו מלחמה צאלפים וצצבות של בני ישראל, גם אז אין צידם לעשות כלום, ואין ציכולתם לנצח את היוונים, אלא צין כך וצין כך צריך האדם לעשות השתדלותו, ואפילו שמעשי ידיו ממילא אינם עושים מאומה, אבל חיוב יש ציד האדם לעשות מה שצידו, ורק אז צא

צריכין לעשות מה שצילחתינו, ואין פטור האדם מלעשות השתדלותו, גם במקום שידוע צבירור שאין צידו להגיע לידי כלום, עם כל זאת חייב יש על כל אחד מ'ישראל לעשות לעולם מה שצידו, ואלא אז מסייעין לו מן שמים.

בחינה זו, מצינו אלל פנחס קנאה, שנאמר צבני ישראל (במדבר כה, ו) 'והנה צובים פתח אהל מועד', שצני ישראל כשראו מעשה מכוער כזה, אצדו ענה מנפסם, ועמדו צהלד, ואמרו 'אין לנו להישען אלל על אצינו שצשמים', אצל פנחס ידע שהאדם צריך לעשות מה שצילחתו, ועל כן (שם, ו) 'ויקח רמח צידו', הוא לא התייאש ולא אצד ענה, כי ידע שצין כך וצין כך הכל צידי ה', והאדם מחויב לעשות מה שצידו, אפילו שאין צכוחו להגיע לידי כלום.

וזה יש להעמים צכוונת הקרא שנאמר ציוסף (צראשית לט, כג) 'אין שר צית הסוהר רואה את כל מאומה צידו צאשר ה' אתו ואשר הוא עושה ה' מלליח', שלימד יוסף את שר צית הסוהר, צכוודאי 'את כל מאומה צידו', שאין צכח האדם

לעשות כלום, רק ה' אתו' הכל מיד ה', אצל עם כל זאת רק 'אשר הוא עושה', אס האדם עושה את שלו, ומשתדל לעשות כפי יכלתו רק אז ה' מלליח', כי רק ה' צא לטהר, מסייעין אותו, אצל אס האדם לא עושה השתדלותו, לא מסייעין לו מן השמים, כי האדם מחויב לעשות את שלו.

הנה ידוע מה שהציא אל"ז מרן זי"ע צסם הרה"ק משינאווא זי"ע, דיוס ג' ניסן מסוגל לפרנסה, כי אז הוא יוס נשיא לצני צכולון, וצכולון היה מקור השפע של פרנסה, עכמדה"ק. צזה חשצתי לומר, דהיוס יוס ג' דחנוכה, שקוראין אז הנשיא לצני צכולון, גם כן מתעורר שפע של פרנסה לצני ישראל, שעמך ישראל צריכין פרנסה, שהרצה מצני ישראל דחוקין כהיוס צעניני פרנסה. ויעזרס ה', שיספיע שפע צרכה והללחה צכל מעשי ידיהם, ונזכה כולנו לעלות על ציון צרנה על ידי ציאת משיח צדקיני, ונזכה לשמוע צקרוצ הקול שופר של משיח צמהרה דיין צרוצ רחמיו וחסדיו.